

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

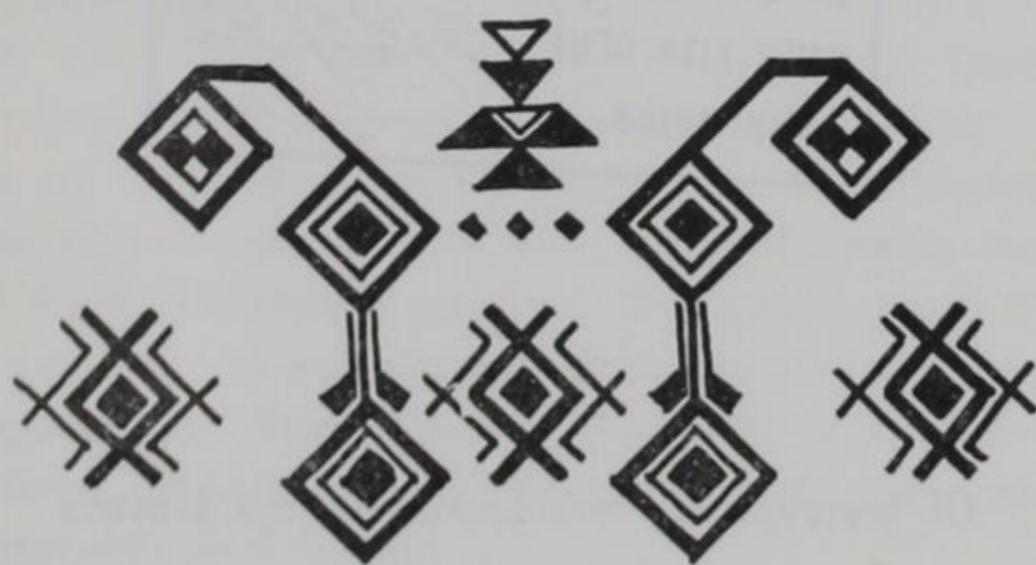
ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΟ
ΉΠΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΉΩΑΝΝΙΝΑ 1984

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ήπειρωτικό
Ήπερολόγιο

Ήωάννινα 1984

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Τ Ο Μ Ο Σ ΣΤ'

Ἰωάννινα 1984

Σύνταξη

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΒΛΑΧΟΣ

Ἐξώφυλλο

ΒΑΣΙΛΗΣ ΧΑΡΙΣΗΣ

Οί φωτογραφίες πού ἀποτελοῦν τήν ἐνότητα
«Συρράχο», εἶναι τοῦ ἐρασιτέχνη φωτογράφου

ΤΕΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ

Τιμή τεύχους Δρχ. 500

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑ

Ο ΣΥΝΑΔΩΝ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Ο Σωτήριος Κίσσης γεννήθηκε στο Βεράτι, έδρα τής Μητρόπολης Βελεγράδων, τὸ 1882. Τὰ πρῶτα γράμματά του διδάχτηκε στὴν πατρίδα του καὶ τὸ 1900 γράφτηκε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε ἀριστοῦχος τὸ 1906. Γιὰ ἓνα διάστημα ἐργάστηκε ὡς λαϊκὸς καθηγητῆς τῶν Ὀρθοπεδικῶν στὴν Κορυτσά, ξαναγύρισε ὅμως στὴν Κωνσταντινούπολη, χειροτονήθηκε διάκονος στὶς 20 Ἀπριλίου 1910 καὶ τὴν ἐπομένη ἡμέρα πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Σταυρουπόλεως Χριστοφόρο. Μὲ τὴ χειροτονία του ἀλλάξε τὸ ὄνομά του Σωτήριος σὲ Χριστοφόρο. Στὴν ἀρχὴ ὑπηρέτησε ὡς καθηγητῆς στὸ ἐλληνογαλλικὸ Παρθεναγωγεῖο «Ἑλικῶν» καὶ στὸ Γυμνάσιο «Βατελῶ» καὶ ἐφημέριος στὴν κοινότητα Σταυροδρομίου. Ἀργότερα ἔγινε ἱερατικὸς προϊστάμενος τῆς κοινότητος Μακροχωρίου ποὺ ὑπαγόταν στὴ Μητρόπολη Δέρκων. Στὶς 2 Νοεμβρίου 1917 ἐκλέχτηκε, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Μητροπολίτη Δέρκων Καλλιγίκου, Ἐπίσκοπος Συνάδων, βοηθὸς Ἐπίσκοπος στὴ Μητρόπολη Δέρκων.

Τὸ Κληρικολαϊκὸ Συνέδριο τοῦ Βερατίου, ποὺ ἀρχισε τὶς ἐργασίες του στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1922 (ν.ῆ.) καὶ ἀνακήρυξε πραξικοπηματικὰ τὴν Ὀρθόδοξὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας ὡς Αὐτοκέφαλη, στοχεύοντας νὰ ὀργανώσει τὴν νέα Ἐκκλησία καὶ νὰ τὴ στελεχώσει μὲ Ἀρχιερεῖς, ἔστρεψε τὴν προσοχὴ του στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου ὑπηρετοῦσαν ὡς βοηθοὶ Ἐπίσκοποι στὶς Μητροπόλεις Κυζίκου καὶ Δέρκων οἱ Ἀλβανοὶ Ἱερόθεος Γιαχόπουλος Ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως καὶ Χριστοφόρος Κίσσης Ἐπίσκοπος Συνάδων. Οἱ ὀργανωτῆς τοῦ Συνεδρίου πίστευαν ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ συμπατριῶτες τους θὰ δέχονταν νὰ ὑπηρετήσουν στὶς μητροπολιτικὲς Ἐπαρχίες τῆς Ἀλβανίας, θὰ στήριζαν κανονικῶς τὴ νεοπαγὴ Ἐκκλησία καὶ θὰ συντελοῦσαν στὴν κανονικὴ ὀργάνωσή της· γι' αὐτὸ ἀνακήρυξαν τὸν Ἱερόθεο καὶ τὸν Χριστοφόρο ἐπίτιμα μέλη καὶ προέδρους τοῦ Συνεδρίου.

Τὸ ὀκταμελὲς Ἀνώτατο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο, ποὺ διορίστηκε ἀπὸ τὸ Συνέδριο νὰ διευθύνει τὴν Ὀρθόδοξὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας μέχρι τὴν συγκρότησή της, μὲ ἀναφορὰ του ἀπὸ τὴν Κορυτσά, στὶς 14 Ὀκτωβρίου 1922,

τὴν ἴποια ὑπόγραφε ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἄτ Βασίλειος Μάρικου, παρακαλοῦσε, κοντὰ στὰ ἄλλα, νὰ σταλοῦν στὴν Ἀλβανία καὶ οἱ δυὸ Ἀλβανοὶ Ἐπίσκοποι. Ὅτι ὁ Ἱερόθεος καὶ ὁ Χριστοφόρος θὰ δέχονταν νὰ ἐργαστοῦν στὴν πατρίδα τους ἦταν βέβαιον, γιατί καὶ οἱ δυὸ αἰσθάνονταν ὅτι τὸ καθήκον τοὺς ἐπέβαλλε νὰ ἐνισχύσουν τὴν προσπάθεια γιὰ τὴ δημιουργία ἀνεξάρτητης Ἀλβανικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, στὴν ἴποια αὐτοὶ θὰ εἶχαν ἀσφαλῶς τὶς πρῶτες θέσεις.

Οἱ Ἀλβανιστὲς Ὁρθόδοξοι δὲν χρειάστηκε νὰ καταβάλουν ἰδιαίτερες προσπάθειες γιὰ νὰ ἔχουν κοντὰ τους τὸν Ἱερόθεο. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο διόρισε, στίς 31 Ὀκτωβρίου 1922, τὸν Ἱερόθεο ὡς ἑξάρχο στὴν Ἀλβανία. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού ἔφτασε ὁ Ἱερόθεος στὴν Κορυτσά συνεργάστηκε ἀρμονικὰ μὲ τοὺς Ἀλβανιστὲς Ὁρθόδοξους, ἔφυγε ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἑξαρχικῆς ἀποστολῆς του καὶ μὲ τὴν ἰδιότητά του τοῦ Ἀρχιερέα καὶ ἑξάρχου συνετέλεσε ὥστε νὰ φαίνονται ὡς νόμιμες καὶ κανονικὲς ἔργα οἱ ἐνέργειες τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου καὶ τοῦ Ἀνώτατου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου πού εἶχε ὡς ἑδρα τὴν Κορυτσά.

Ὅταν οἱ Ἀλβανιστὲς εἶχαν πιά μιὰ σειρά ἀπὸ πράξεις καὶ ἐνέργειες τοῦ Ἱεροθέου, πού ἐπιβεβαίωσαν ἀπόλυτα τὰ ἀλβανικὰ πατριωτικὰ του φρονήματα, ἔστρεψαν τὸ ἐνδιαφέρον τους στὸν ἄλλο Ἀλβανὸ Ἐπίσκοπο πού θρῆσκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐὰν ἐρχόταν καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστοφόρος Κίσσης στὴν Ἀλβανία θὰ εἶχαν οἱ Ἀλβανοὶ Ὁρθόδοξοι δυὸ Ἐπισκόπους πού θὰ ἔπρατταν ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ τὴν ἐπισφράγιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τους ἀνεξαρτησίας. Γιὰ νὰ ἐγκαταλείψει ὁ Χριστοφόρος τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ ἔρθει στὴν Ἀλβανία τοῦ ἐστάλησαν δυὸ τηλεγραφήματα στίς 25 Νοεμβρίου 1922 (π.μ.) τὸ ἓνα ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου Ἄτ Βασίλειο Μάρικου. Ὁ Ἱερόθεος, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία, δὲν ἴδυσσε νὰ στείλει, τὴν ἴδια ἡμέρα, τηλεγράφημα καὶ στὸν Πατριάρχη Μελέτιο, τὸν ὁποῖο παρακαλοῦσε νὰ διατάξει τὸν Χριστοφόρο νὰ μεταβεῖ τὸ γρηγορότερο στὴν Ἀλβανία γιατί ἡ παρουσία του ἐκεῖ ἦταν μεγάλη ἀνάγκη. Καὶ ἀργότερα ὁ Ἱερόθεος θὰ προτρέψει καὶ πάλι τὸν Ἐπίσκοπο Συνάδων νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ χάρη τῆς πατρίδας του. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου Γιαχοπούλου, πού θρῆσκεται στὴν Ἐταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν στὰ Ἰωάννινα, σώζονται δυὸ ἐπιστολὲς τοῦ Χριστοφόρου πρὸς τὸν Ἱερόθεο. Ἡ πρώτη γράφτηκε στίς 30 Νοεμβρίου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἡ δευτέρα στίς 10 Δεκεμβρίου στὸ Μακροχώρι. Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τὴν 1 Δεκεμβρίου 1922 ὁ Χριστοφόρος διορίστηκε ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Δέρκων Καλλίνικο ἀρχιερατικὸς προϊστάμενος καὶ συγχρόνως ἐπίτροπός του γιὰ ὅλο τὸ σμῆμα Μακροχωρίου. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπιστολὲς ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Ἀγαπητέ μοι Ἅγιε Μιλητιούπολεως,

Ἐλάβον σήμερον ἐν τηλεγράφημά σας πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐπιδοθέν μοι, καὶ ἕτερον τοῦ αἵδεο. ἱερέως Βασιλείου Μάρκου, προέδρου τοῦ αὐτόθι Ἐκκλ. Συμβουλίου πρὸς ἐμέ, δι' ὧν προσκαλοῦμαι ὅπως ἔλθω αὐτόθι. Ἐπὶ τούτοις δὲν ἐννοῶ διατί ἀπαιτεῖται ἡ ἔλευσίς μου αὐτόθι τόσον συντόμως, διότι διὰ πολλοὺς λόγους, μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔλθω πρὸ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου τοῦλάχιστον. Βεβαίως ἐὰν ὑπῆρχον ἐξαιρετικοί τινες καὶ ἰδιαίτεροι λόγοι, νὰ κάνω πᾶν τὸ δυνατόν, ἀλλὰ δὲν φανιάζομαι. Περιμένω μίαν ἐπιστολὴν σας σχετικῶς πρὸς τοῦτο.

Ἐν τοῖς Παιριαρχείοις ἐλήφθη ἐν τηλεγράφημά σας ἐκ Κορυτιᾶς καὶ μία ἐπιστολὴ ἐκ Θεσσαλονίκης.

Νὰ μοῦ χαιρετίσετε τὸν φίλον Κύριον Κόντιαν, ὁ ὁποῖος εἶνε πολύτιμος σύμβουλος δι' ὅλα τὰ ζητήματα. Διατί δὲν ἀπήνησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν μου;

Ἐν Κων)πόλει

τῆ 30 Νοεμβρίου 1922

Μετ' ἀγάπης

† ὁ Συνάδων Χριστοφόρος

Ἡ Δ(ιεύθυν)σίς μου:

Monsieur Christo Evangelidi

pour Monseigneur Sinadon Christoforo

Balouk Bazar de Calata

Constantinople

Ἀγαπητέ μοι Ἅγιε Μιλητιούπολεως,

Πρὸ ἡμερῶν ἔλαβον τηλεγράφημά σας καὶ ἕτερον τοῦ προέδρου τοῦ Ἐκκλ. Συμβουλίου, δι' ὧν προσκαλοῦμαι ὅπως ἔλθω αὐτόθι. Εἰς ἀμφότερα τὰ τηλεγραφήματα ταῦτα ἀπήνησα αὐθημερὸν διὰ γραμμάτων ἐπὶ συστάσει πρὸς ὑμᾶς καὶ τὸν αἵδεο. Πατέρα Βασίλειον μέσω τοῦ κ. Ἀθ. Τσίτσου.

Καὶ ἀρχὴν, μοῦ εἶνε δύσκολον νὰ ἔλθω πρὸ τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου, ὡς σᾶς ἔγραφον, διότι ὑπάρχουσι κωλύματά τινα, ἀλλὰ πλὴν τούτου δὲν βλέπω διὰ ποίαν αἰτίαν παρίσταται ἀναγκαία πρὸς τὸ παρὸν ἡ ἔλευσίς μου ἐφ' ὅσον εἴσθε σεῖς αὐτοῦ, οὔτε δὲ εἰς τὸ ἐν οὔτε εἰς τὸ ἄλλο τηλεγράφημα ἀναφέρονται οἱ λόγοι οὗτοι. Ἐὰν ὑπάρχουσιν ἐξαιρετικοί τινες λόγοι ἐπιβάλλοντες τὴν παρουσίαν ἀμφοτέρων ἡμῶν αὐτόθι, περιμένω νὰ τοὺς μάθω διὰ μιᾶς ἐπιστολῆς ὑμῶν.

Ἐγὼ νομίζω ὅτι θὰ δυνηθῶ νὰ φανῶ μᾶλλον χρήσιμος εὐρισκόμενος πρὸς τὸ παρὸν ἐνιαῦθα καὶ χρησιμεύων ὡς μεσάζων πρὸς τοὺς ἐνιαῦθα πα-

ράγοντας διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ᾽Εκκλ. μας ζητήματος ἢ πληροφοροῶν ἐν ἀνάγκῃ τὸ αὐτόθι ᾽Εκκλ. Συμβούλιον περὶ παντὸς σχετικοῦ.

Παρὰ ταῦτα ἐὰν φρονεῖτε, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀποχρῶντες λόγοι τῆς ἐλεύσεώς μου, γράψαιέ μοι, παρακαλῶ, ἢ ὑμεῖς ἢ ὁ Πατήρ Βασίλειος, ὅπως ἰδιαιτέρως καὶ ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν ὑποδεικνυομένην κάτωθι διεύθυνσιν, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν θὰ δισιάσω γὰρ συμμορφωθῶ πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πατριωτῶν μας, ἐὰν παραιτηθῶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἢ ταχεῖα ἀναχώρησίς μου.

Στείλαιέ μοι παρακαλῶ ἐφημερίδας τινὰς ἢ κανὲν βιβλίον ἀλβανικόν, εἰ δυνατὸν, μετὰφρασιν μυθιστορηματικῶν τινος καλοῦ (Δουμᾶ ἢ Οὐγκῶ) διότι τὰ βιβλία τοῦ εἴδους αὐτοῦ περιέχουσι φράσεις καὶ λέξεις συνήθους χρήσεως καὶ εἶνε κατὰλληλα διὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς γλώσσης. Ἐδῶ δὲν εὐρίσκω τίποτε.

Ἄν καὶ εἶναι μητρικὴ μας γλῶσσα ἢ Ἀλβανικὴ, ἐν τούτοις δὲν τὴν γνωρίζομεν κατὰ βάθος.

Περιμένω μίαν ἀπάντησίν σας.

Διατελῶ μετὰ πολλῆς ἀγάπης

Ἐν Μακρουχωρίῳ τῇ 10 Δ)εβρίου 1922

† ὁ Συνάδων Χριστοφόρος

Monsieur

Christo Evangelidis

pour Monseigneur Sinadon Christoforo

Balouk Bazak de Galata

Constantinople¹

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔλαβε γνώση τῶν δυὸ τηλεγραφημάτων τοῦ Ἱεροθέου καὶ τοῦ ᾽Ατ Βασιλείου Μάρκου πρὸς τὸν Χριστοφόρο ὅπως ἐπίσης εἶχε σχηματισμένη γνώμη γιὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ Ἱεροθέου στὴν Ἀλβανία, δραστηριότητες ποὺ δὲν συμβιβάζονταν μὲ τὴν ἰδιότητά του ὡς ἐξάρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οἱ πατριαρχικοὶ ἦταν τουλάχιστο ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν στάση τοῦ Ἱεροθέου, ποὺ τὸν θεωροῦσαν μέχρι τώρα πατριώτη, νομιμόφρονα, πιστὸ τηρητὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, καὶ ἦταν ἐπόμενο γὰρ φοβοῦνται γιὰ τὸν Χριστοφόρο ποὺ τὸν χαρακτήρισαν ἐπικίνδυνον. Σ' αὐτὸ συνετέλεσε καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Μητροπολίτη Βελεγράδων Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ. Ὁ Ἰωακείμ στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου βρισκόταν εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἀγῶνα ἐναντίον τῶν δυὸ Ἀλβανῶν Ἐπισκόπων. Σὰν ἄριστος γνώστης τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσας ὁ Ἰωακείμ —καταγόταν ἄλλωστε ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη— διάβαζε ἀλβανικὰς ἐφημερίδας καὶ ἦταν ἔτσι σὲ θέσιν γὰρ πληροφορεῖται τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἱεροθέου στὴν Ἀλβανία καὶ τὶς προθέσεις τοῦ Χριστο-

φόρου. Βέβαια ἡ στάση αὐτὴ τοῦ Ἰωακείμ ἰδὲν ἀπέβλεπε στὴν οὐσία νὰ στηριχθοῦν τὰ κανονικὰ δίκαια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Ἀλβανία ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐκμηδενίσει τὴν παρουσία τῶν δυὸ Ἐπισκόπων Ἱεροθέου καὶ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία ὥστε τελικὰ νὰ ἐπωφεληθεῖ ὁ ἴδιος. Ὁ Χριστοφόρος πάντως διαδύλοντας ὅτι ἡ στάση τοῦ Ἰωακείμ θὰ παρακινούσε τὴ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ λάβει ὀρισμένα συγκεκριμένα μέτρα ἐναντίον του καὶ ἐναντίον τοῦ Ἱεροθέου διέβαλε τὸν Ἰωακείμ στὸν Ἱερόθεο. Σύμφωνα μὲ τὶς διαβολὲς αὐτὲς ὁ Ἰωακείμ ἤρθε δῆθεν σὲ συγγνώμη μὲ Κορυτσαίους, ποὺ ἔβρισκονταν στὴν Κωνσταντινούπολη, μὲ σκοπὸ νὰ καταλάβει τὴ Μητρόπολη Κορυτσᾶς ἀφοῦ πίστευε ὅτι ἰδὲν μπορούσε νὰ ἐπιστρέψει στὴ Μητρόπολη Βελεγράδων, στὸ Βεράτι. Κατὰ πληροφορίες ἡ Μητρόπολη Κορυτσᾶς θὰ ἦταν κενὴ ἀφοῦ ὁ Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Γερμανὸς Ἀναστασιάδης θὰ γινόταν Μητροπολίτης Ρόδου. Τὴ Μητρόπολη Κορυτσᾶς ἐποφθαλμιούσε καὶ ὁ Ἱερόθεος. Μὲ τὴν ἐμφάνισή τὴν τώρα στὸ προσκήνιο τοῦ Ἰωακείμ, μὲ βλέψεις γιὰ τὴν ἴδια Μητρόπολη, ἦταν ἐπόμενο ὅτι θὰ ἐπερχόταν διάσταση ἀνάμεσα στὸν Ἱερόθεο καὶ τὸν Ἰωακείμ. Σώζεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοφόρου πρὸς τὸν Ἱερόθεο καὶ εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα μαθαίνει ὁ Ἱερόθεος:

Φίλε Ἁγίε Μιλητιούπολεως,

Ἐγκαίρως ἤδη σᾶς διεβίβασα τὸ ἀποιέλεσμα τῶν ἐν τῇ Ἱ. Συνόδῳ συζητήσεων, σχετικῶς πρὸς τὴν διὰ τῶν γνωστῶν τηλεγραφημάτων αὐτόθι πρόσκλησίν μου.

Τὸ ἀποιέλεσμα τοῦτο δυστυχῶς ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, ἐχαρακτηρίσθη μάλιστᾶ καὶ ὡς ἐπικίνδυνος!!! διὰ ποῖον λόγον ἄραγε; Τὸ βέβαιον εἶνε ἡ ἀπόρριψις τῆς αἰτήσεως διὰ τὴν αὐτόθι ἔλευσίν μου ἐγένειο εἰσηγήσει τοῦ φίλου μου ...Βελεγράδων, ὅστις ὡς γνωστὸν ἔχει καταστήσει τὸ κωμικὸν πρόσωπον τῆς Ἱ. Συνόδου, διαχύνων τὴν ἰλαρότητα εἰς τοὺς Ἁγίους ἀδελφοὺς διὰ τῶν εὐθύμων ἐκάστοτε δηλώσεών του. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἦτο φυσικὰ πάντοτε διὰ τὰ πανηγύρια, παρουσιάζει κατ' αὐτὰς ἰδίως συμπτώματα παρακρούσεων. Ἐνα διάστημα τὰ εἶχε μ' ἐμένα, ἀλλὰ τελευταῖα τὰ ἔχει θάλει μαζύ σου καὶ ἔχει ἀρχίσει μίαν πολεμικὴν, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ δημοσιευμάτων τοῦ Ἀλβανικοῦ τύπου καὶ ἐκστομίζων, ἐν πάσῃ ἐυκαιρίᾳ χάρις εἰς τὴν ἀθυροσομίαν του, μυρία ὅσα καθ' ὑμῶν.

Τελευταῖα ἐδημιούργησε ἐπεισόδιον ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἀρχιεραματείας, οὗ λεπτομερείας θὰ σοῦ διαβιβάσῃ ὁ κ. Χρησῖος, προέβη δὲ καὶ εἰς δημοσίευμα εἰς τὴν «Πρωτῖαν», ὅπερ ἀποσιέλλω ἐσωκλείσιως καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συνέταξα κατ'ἀλληλὸν ἀπάντησιν, δημοσιευθῆσομένην εἰς τὸν «Χρόνον» αὔριον πιθανῶς. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπεισόδιον εἶνε τὸ ἐξῆς: Εὐρισκόμε-

νος εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς ἀρχιγραμματείας ὁ Βελεγράδων, ἐπὶ παρουσία καὶ τῶν Μητροπολιτῶν Ἀνέων, Μειρῶν καὶ ἄλλων καὶ τοῦ ἀρχιγραμματέως, παρουσίασεν ἐφημερίδας τινὰς ἀλβανικὰς καὶ ἤρχισε ν' ἀγορεύῃ μὲ τὸν συνήθη του κωμικὸν τόνον, τὸν ὁποῖον μόνον ὁ Σιαμπατίδης ἠμπορεῖ τέλεια νὰ παραστήσῃ καὶ νὰ λέγῃ «ἦτις ὁ Μιλητιουπόλεως ἄνθρωπος διὰ νὰ τῷ ἀναιεθῇ τοιαύτη ἀποσιολή; Τί βλακεῖται εἶνε αὐταὶ ποὺ λέγει ἐδῶ» καὶ ἄρχισε νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων, ὅπου ἐγίνετο λόγος περὶ μιᾶς ἐγκυκλίου ἀπευθυνθείσης ὑφ' ὑμῶν πρὸς τὸν Αἰδ. Βασιλείον Μάρκου, καὶ ἐν ἣ ἀνεφέρετο μετὰξὺ ἄλλων ἡ φράσις, «ἐπευλογοῦμεν τὸ ἔργον ὑμῶν». Ἀφοῦ ἐξεσιόμισε μυρίας ὕβρεις, προέτεινε, ὅπως τὸ ζήτημα ὑποβληθῇ καὶ εἰς τὴν Σύνοδον, εἰπὼν ὅτι θὰ ὑποβάλῃ σχετικὴν ἐκθεσιν μετὰ μεταφράσεως τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων τῶν ἀλβανικῶν ἐφημερίδων.

Ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν ἀνωτέρω εἶνε ὅπως δημιουργήσῃ ρεῦμα καὶ ἔλθῃ ὡς Μητροπολίτης Κορυθαῖος. Γνωρίζων ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Βεράτιον, ὅπου ἔχει ἀποκηρυχθῆ ἤδη, προσπαθεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς Κορυθαῖαν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεσκέφθη ἐσχάτως Κορυθαῖους τινὰς ἐνιαῦθα, καθόσον φαίνεται ὅτι λίαν προσεχῶς, τοῦ Ρόδου προαγομένου εἰς τὴν Μητρόπολιν Δέρκων, Ρόδου φέρεται ὡς ὑποψήφιος ὁ Κορυθαῖος καὶ συνεπῶς ἡ Μητρόπολις αὕτη θὰ κενωθῇ.

Δὲν οἶσ ἀναφέρω τὰς ἀνοησίας καὶ τὰς ἀμειροεπείας ποὺ ἐκοιτομίζει καθημερινῶς ἐν τοῖς Παιριαρχείοις διότι τὸ θεωρῶ περιττόν, καθότι δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ δίδηται σημασία εἰς τοὺς λόγους τοῦ Βελεγράδων, γνωστοῦ διὰ τὴν ἐλαφρότητα του. Ἐδημοσίευσεν πρὸ ἡμερῶν καὶ εἰς τὸν «Νεολόγον» παρόμοια.

Στείλαιτέ μοι μερικὰς ἐφημερίδας περιλαμβανούσας εἰ δυνατόν, *BISEDIMET E PARLAMENTIT**...

Μοῦ λέγουν ἐδῶ ὅτι αἱ ἀγορεύσεις τοῦ αἰδεσιμωτοῦ Βησσαρίωνα κάμνουν πολλὴν αἰσθησιν. Ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τὰς διαβάσω.

Ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει εὐχομαι ὑμῖν καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι τοῦ Συμβουλίου τὰ βέλτιστα.

Ἐν Μακρυχωρίῳ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1923

† Ὁ Συνάδων Χριστοφόρος

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ δημοσίευμα θὰ τὴν στείλωμεν μόλις δημοσιευθῇ ἢ ἐγὼ ἢ ὁ κ. Χρησίου².

Ἀπέναντι σ' ὅ,τι συνέβαινε στὴν Ἀλβανία ὁ Ἰωακείμ Μαρτινιανὸς ἦταν προσεκτικὸς καὶ ἐπειδὴ σκόπευε νὰ μεταβεῖ κάποτε ἐκεῖ δὲν ἦταν αὐστηρὸς σ' αὐτοὺς ποὺ κινουῦνταν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς Ὀρθοδόξους στὶς πραξικο-

πηματικές ἐνέργειες. Γι' αὐτὸ μὲ ὑπομνήματά του πρὸς τὴ Σύναδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συνιστοῦσε ἐπιείκεια γιὰ ὅ,τι ἔγινε κακῶς στὴν Ἀλβανία, ἐνῶ ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος εἶχε τὴ γνώμη ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν οἱ δυὸ Ἐπίσκοποι Ἱερόθεος καὶ Χριστοφόρος.

Στὰ μέσα Ἀπριλίου 1923 ἐπταμελὴς ἐπιτροπὴ ἀπὸ Ἀλβανούς πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ συζητήσῃ μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὴ λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Ἀλβανίας. Ὑστερα ἀπὸ μακρὲς καὶ λεπτομερειαικὲς συζητήσεις, πού δὲν ὁδήγησαν σὲ συμφωνία, ἡ ἀλβανικὴ ἐπιτροπὴ ἐγκατέλειψε τὴν Κωνσταντινούπολη στίς 12 Μαΐου. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή τους τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἀφοῦ ἀντιλήφθηκαν ὅτι ὁ Χριστοφόρος δὲν θὰ στελνόταν κανονικὰ μὲ ἄδεια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Ἀλβανία, ἀποφάσισαν νὰ τὸν προσελκύσουν μὲ δεκασμό· ἦρθαν σὲ ἐπαφὴ μαζί του καὶ τὸν ἔπεισαν τελικὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ χάρι τῆς Ἀλβανίας. Κατὰ τὸν Ἐπίσκοπο Μιλητουπόλεως Ἱερόθεο, σὲ ἔκθεσή του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πού ὑποβλήθηκε πρὶν ἀπὸ τίς 7 Ἀπριλίου 1924, ὁ Χριστοφόρος δέχτηκε νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀλβανία καὶ νὰ ἀναλάβῃ μιὰ μητροπολιτικὴ ἔδρα ἀφοῦ τοῦ ὑποσχέθηκαν 7.000 χρυσὰ φράγκα³.

Ἡ παρουσία τοῦ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία θὰ ἐνίσχυε, ἔτσι πίστευαν οἱ Ἀλβανιστὲς καὶ ἔτσι ἦταν, τὴ θέση τοῦ Ἱεροθέου πού δὲ θὰ σκεφτόταν πιά νὰ ἀφήσῃ τὴν Ἀλβανία καὶ νὰ πάει στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπως ἀπαιτοῦσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Θὰ ὑπολόγιζε πολὺ ὅτι ἂν ἦταν μόνος του ὁ Χριστοφόρος στὴν Ἀλβανία θὰ κυριαρχοῦσε στὴ ζωὴ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ φυσικὰ θὰ γινόταν ἀρχηγός της ἂν ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἀναγνωρίζοταν μιὰ ἡμέρα ὡς Αὐτοκέφαλη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅταν στὸ ἔδαφος τῆς Ἀλβανίας θὰ δρίσκονταν δυὸ Ἀρχιερεῖς Ἀλβανοί, πού ἐργάστηκαν γιὰ μακρὸ διάστημα στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πού εἶχαν χειροτονηθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ κανονικότητά τους, ἀρχιεροσύνης τους, θὰ ἐκμηδενίζονταν οἱ ἀντιδράσεις τῶν πατριαρχικῶν τῆς Ἀλβανίας καὶ δὲν θὰ ἀναγκάζονταν οἱ Ἀλβανιστὲς Ὀρθόδοξοι νὰ προσφύγουν σὲ ἄλλες Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ συμπαράσταση γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς Ἐκκλησίας τους καὶ τὴ χειροτονία ἄλλων κληρικῶν. Δυὸ Ἀρχιερεῖς τοῦ Θρόνου, ὁ Ἱερόθεος καὶ ὁ Χριστοφόρος, ἦταν σὲ θέση νὰ προσδοῦν στίς ἀπαραίτητες ἐνέργειες ὥστε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας νὰ μπορέσῃ νὰ ὀρθοδοθήσῃ. Μόνοι τους θὰ χειροτονοῦσαν καὶ τοὺς δυὸ ἄλλους Ἀρχιερεῖς ὥστε νὰ καλυφθοῦν καὶ οἱ ἄλλες δυὸ μητροπολιτικὲς ἔδρες τῆς Ἀλβανίας.

Ὅταν ἡ ἐπιτροπὴ Ἀλβανῶν πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἓνα μέλος της, ὁ Θεοδόσιος Χαϊδιάρης, πού ἦταν καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα λαϊκὰ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου, ἔμεινε γιὰ μι-

κρὸ διάστημα στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ δοθήθηκε τὸν Χριστοφόρο. Ὁ Χαδιάρης μετέφερε τὶς ἀποσκευές τοῦ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία.

Ἡ παραμονὴ τοῦ Ἱερόθεου στὴν Ἀλβανία καὶ ἡ μετάδασή τοῦ Χριστοφόρου ἐκεῖ ἦταν βασικὴ ἐπιδίωξις τῶν Ἀλβανιστῶν ποὺ τελικὰ στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία.

Στις 10 Μαΐου 1923 ὁ Χριστοφόρος μὲ τηλεγράφημά του ἐνημέρωσε τὸν Ἱερόθεο στὴν Κορυτσά ὅτι ὁ Θεοδόσιος Χαδιάρης θὰ παρατείνει τὴν παραμονὴ του στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὅτι ὁ ἴδιος προσεχῶς θὰ ἀναχωροῦσε γιὰ τὴν Ἀλβανία. Ἐν μέλος Ἐπιτροπῆς παραμένει ἐνιαῦθα. Μείναιτε αὐτοῦ. Προσεχῶς σὺν Θεῷ θὰ συναντηθῶμεν. Συνάδων Χριστοφόρος⁴. Τὴν ἐπομένην ἡμέρα ὁ Χριστοφόρος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ἱερόθεο γράμμα του, στὸ ὁποῖο ἔγραφε τὰ ἑξῆς:

Ἀγαπητέ μοι φίλε Ἁγιε Μιλητιούπολεως,

Ὑποθέτω διὸ θὰ ἐπληροφορήθητε ἤδη, διὸ δυστυχῶς δὲν καιωρθώθη νὰ ἐπέλθῃ καμμία συνεννόησις μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Παιριαρχείου καὶ ἤδη ἡ ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως εἰργάσθη μετὰ ζήλου ἀξίου παντὸς ἐπαίνου, ἐτοιμάζεται πρὸς ἀναχώρησιν. Φανιάζομαι διὸ τοῦτο θὰ οἶσθε λυπήσῃ, ὡς ἐλυπήθημεν ὅλοι εἰλικρινῶς, ἀλλὰ εἰ νὰ γίνῃ, ἅς θυφῶνται οἱ ὑπαίτιοι. Τὴν λύπην ταύτην μόνον τὴν μειοιάζει τὸ γεγονὸς διὸ λίαν προσεχῶς θὰ συναντηθῶμεν αὐτοῦ καὶ θὰ τὰ ποῦμεν ἐν ἐκιάσει.

Ὁ κ. Χρησιάκης οἶσθε ἀσπάζεται τὴν χεῖρα. Ἐκοπίασε καὶ εἰργάσθη καὶ αὐτὸς ὁ καυμένος ἀρκετὰ διὰ τὸ ζήτημα. Δι' αὐτὸ νομίζω διὸ πρέπει νὰ ἀνταμειφθῇ διὰ τὰς ὑπηρεσίας του. Εἶμαι τῆς ἰδέας νὰ ἔλθωμεν μαζὺ ἐν τοῦτοις περιμένει μίαν ἐπιστολὴν σας. Σκεφθῆτε το καὶ ἂν τὸ ἐγκρίνητε γράψατέ μου. Πρὸς τὸ παρὸν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ μόνος του καὶ ἀργότερον φέρει τὴν κυρίαν του καὶ τὰ ἑπιπλα.

Ἐν Πέραν

τῆ 11ῃ Μαΐου 1923

Σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς

† ὁ Συνάδων Χριστοφόρος⁵

Γιὰ τὸ τηλεγράφημα, τὸ γράμμα καὶ τὶς δραστηριότητες τοῦ Χριστοφόρου δὲν ἔγραψε τίποτε ὁ Ἱερόθεος στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Μόνο μετὰ τὶς 19 Σεπτεμβρίου 1923, μὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Μητροπολίτη Καισαρείας Νικόλαο, πρόεδρο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἔγραψε ὅτι πληροφορήθηκε τὴν πρόθεσιν τοῦ Χριστοφόρου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ θετικὴ πηγὴ καὶ ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῆς Κορυτσᾶς. Ὁ Ἱερόθεος ἀναγκάστηκε νὰ ἀναφέρει αὐτὰ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο γιατί ὁ Χριστοφόρος ἐπεχείρησε νὰ τὸν ὑποσκελίσει καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀργότερα μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Ἱερόθεος

μὲ ἔκθεσὴ τοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, πρὶν ἀπὸ τῆς 7 Ἀπριλίου 1924, κατηγόρησε τὸ Οὐκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὅτι δὲν ἔπραξε κάτι γιὰ νὰ δδηγήσει σὲ μετάγνωση τὸν Χριστοφόρο.

Στὰ μέσα Μαΐου ἡ ἀλβανικὴ ἐπιτροπὴ ἐπέστρεψε στὴν Κορυτσά καὶ οἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν τὴ συμφωνία τῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία. Ἀμέσως μὲ τὴν ἀφύξή της ἡ ἐπιτροπὴ ἔστειλε στὴν Κωνσταντινούπολη, μέσω τοῦ Θεοδοσίου Χαβιάρη, ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ, 350 χρυσὰ εἰκοσόφραγκα, ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν στὸ ποσὸ τῶν 7.000 χρυσῶν φράγκων ποὺ συμφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀνάμεσα στὴν ἐπιτροπὴ καὶ τὸν Χριστοφόρο. Τὰ χρήματα αὐτὰ χορήγησε ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση ἀπὸ τὸ ταμεῖο καὶ μὲ αὐτὰ θὰ κάλυπτε ὁ Χριστοφόρος τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ του καὶ θὰ τακτοποιοῦσε τὰ χρέη του στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Συνάδων ἰσχυρίστηκε. Σχετικὰ εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴν Κωνσταντινούπολη Ἄγγελος σὲ ἔγγραφό του, μὲ ἀριθμ. πρωτ. 1223 καὶ ἡμερομηνία 6 Αὐγούστου 1923, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος:

Πρὸς

Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Β. Ὑπουργεῖον

(Τμῆμα Β' Πολιτικόν)

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν διὰ κατὰ πληροφρορίας περιελθούσας τῆ ἐνιαῦθα Σερβικῆ Ἀρμοσιεία παρὰ τοῦ ἐν Κορυτσᾷ Σέρβου Προξένου, ὁ ἐν Ἀλβανίᾳ Παιριαρχικὸς Ἐξαρχος κ. Ἱεροθέος δὲν συγκατετέθη ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ παραμένει ἐν Κορυτσᾷ τῆ παρακλήσει τῶν ἐκεῖ Ὀρθοδόξων.

Ἡ Ἀλβανικὴ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν της, παρεκάλεσε τὸν Ἐπίσκοπον Συνάδων κ. Χριστοφόρον καταγόμενον ἐκ Πρεμετῆς νὰ μεταβῆ εἰς Ἀλβανίαν, τῷ κατέβαλε δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλὴν τῶν ἐξόδων τοῦ ταξιδίου του καὶ χρηματικὸν τι ποσὸν διὰ νὰ κανονίσῃ χρέη τινὰ ἄτινα, ὡς ἰσχυρίσθη, ἔχει ἐνιαῦθα.

Οἱ ἐν Κορυτσᾷ Ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι ἀναμένουν τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ ὑπολογίζοντες ὅτι οἱ δύο Ἐπίσκοποι δύνανται νὰ χειροτονήσωσι καὶ τρίτον, τὸν καθηγητὴν Κωτάκη Παντελῆ, σπουδάσαντα ἐν Χάλκῃ, καὶ νὰ καταρτίσωσιν οὕτω Σύνοδον ἀποχωριζόμενοι τελειωτικῶς τοῦ Παιριαρχείου.

Ὡς πληροφοροῦμαι ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων ὑπέβαλε προχθὲς τῷ Παιριαρχεῖῳ αἴτησιν διμήνου ἀδείας ὅπως μεταβῆ εἰς Ἀλβανίαν.

Εὐπειθέσιαιος

Ἄγγελος⁶

Ἡ πρόθεσις τοῦ Χριστοφόρου νὰ μεταβεῖ στήν Ἀλβανία εἶχε γίνει πολὺ πιὸ μπροστὰ γνωστὴ στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὸν Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στὸ Δυρράχιο Πανουργιά. Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Πανουργιά, μὲ ἡμερομηνία 24 Ἰουνίου 1923, περιλάμβανε τὰ ἑξῆς:

Εὐαρεσιηθῆτε ἀνακοινώσητε Οἰκουμενικῶ Πατριάρχῃ ὅτι Ἐπίσκοπος Συνόδου (sic) Χριστοφόρος κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν ἐπιτροπῆς Ἀλβανῶν διὰ ζήτημα Ἐκκλησίας ἤλθε συνεννόησιν μετὰ αὐτῆς δηλώσας πρόθυμος νὰ ἔλθῃ Ἀλβανίαν ἂν κληθῆ παρὰ τῆς (Ἐκκλησίας;) Ἀλβανῶν ὁρθοδόξων. Ἐκφράζονται φόβοι ἐπίσκοπος θὰ ἔλθῃ Ἀλβανίαν καὶ ἄνευ ἐγκρίσεως Πατριαρχείου.

Πανουργιάς⁷

Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ τὸ διαβίβασε τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, στίς 28 Ἰουνίου, στὸν Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στήν Κωνσταντινούπολη Ἄγγινο μὲ σκοπὸ νὰ ἐνημερωθεῖ σχετικὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὥστε νὰ ληφθοῦν τὰ ἀνάλογα μέτρα.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα τοῦ Χριστοφόρου διεξοδικὰ καὶ ἀποφασίστηκε τότε νὰ κληθεῖ ὁ Χριστοφόρος ἀπὸ τὸν Ἀρχιεραρχία τῆς Συνόδου καὶ νὰ δώσει ἐξηγήσεις γιὰ τὶς πληροφορίες πού ἀναφέρονταν στίς ἰδραστηριότητές του.

Ὁ Χριστοφόρος πράγματι εἶχε λάθει ἤδη ἄδεια ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Δέρκων Καλλίνικο, ἀγόρασε ἄμφια καὶ ἐτοιμαζόταν νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Κωνσταντινούπολη. Φρόντισε μάλιστα καὶ ἔστειλε μὲ τὸν Θεοδόσιο Χαδιάρη τὶς ἀποσκευές του στήν Ἀλβανία.

Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πού γνώριζε ἄριστα τί σκοπὸ εἶχε ἢ μετὰβασίς τοῦ Χριστοφόρου στήν Ἀλβανία, ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴν παραχώρησις τῆς ἄδειας. Γι' αὐτὸ στίς 4 Αὐγούστου ἀποφάσισε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Δέρκων νὰ ἀποσύρει τὴ δέμηνη ἄδεια πού ἔδωσε στὸν Χριστοφόρο καὶ νὰ παρουσιαστῇ ὁ Χριστοφόρος στὰ γραφεῖα τοῦ Πατριαρχείου γιὰ νὰ δώσει ἐξηγήσεις γιὰ τὸ σχεδιαζόμενον ταξίδι του στήν Ἀλβανία. Στίς 8 Αὐγούστου ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Καλλίνικος ἠθῆλωσε στήν Ἱερὰ Σύνοδο ὅτι μόνον ὕστερα ἀπὸ ἄδεια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου θὰ μπορούσε νὰ φύγει γιὰ τὴν Ἀλβανία. Αὐτὸ ἐσήμαινε ὅτι εἶχε ἀποσύρει τὴ δέμηνη ἄδεια πού ἔδωσε στὸν Ἱερόθεο.

Ὁ Χριστοφόρος δὲν δίστασε, παρὰ τὴν τροπὴ αὐτῆ τῶν πραγμάτων, νὰ ζητήσῃ στίς 10 Αὐγούστου, μὲ αἴτησή του, τρίμηνη ἄδεια ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο γιὰ νὰ μεταβεῖ στήν πατρίδα του. Ἡ Σύνοδος δὲν ἐνέκρινε τὴν αἴτησις καὶ γνώρισε στὸν Χριστοφόρο ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναβάλλῃ πρὸς τὸ παρὸν τὸ ταξίδι του. Ὁ Χριστοφόρος δὲν ἔλαθε ὑπόψη τὴν ἀπόφασιν αὐτὴ τῆς Ἐκκλη-

σίας καὶ δῆλωσε, σ' αὐτοὺς ποὺ τοῦ γνωστοποίησαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅτι τοὺς ἀποχαιρετᾶ καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν πατρίδα του καὶ χωρὶς ἄδειας, ἀφοῦ ἰσχυροὶ λόγοι τὸν ἀναγκάζουν νὰ ἴσχυται ἐκεῖ καὶ ὅτι ἐκεῖ θὰ ἐργαστεῖ γιὰ τὸ συμφέρον καὶ τὶς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔγγραφο τοῦ Ἄγγελου, με ἀριθμ. Πρωτ. 1266 καὶ ἡμερομηνία 13 Αὐγούστου 1923, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ἔχει ὡς ἑξῆς:

Πρὸς

Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Β. Ὑπουργεῖον

Τμῆμα Β' Πολιτικὸν

Καιόπιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 1223 ἀπὸ 6 ἰσχύοντος ἐγγράφου μου ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω ὑμῖν ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὴ ἀποδεχθὲν τὴν αἴτησιν τοῦ Ἐπισκόπου Συνάδων περὶ παροχῆς τριμήνου ἀδείας δι' Ἀλβανίαν, ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ὅτι ἔδει ν' ἀναβάλῃ τὸ γε νῦν τὸ ταξείδιόν του.

Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ἅγιος Συνάδων ἐδήλωσεν εἰς τοὺς ἀνακοινώσαντας πρὸς αὐτὸν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱ. Συνόδου ὅτι τοὺς ἀποχαιρετᾶ, καθόσον ἰσχυροὶ λόγοι τὸν ἀναγκάζουν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ παρὰ τὴν ἄδειαν τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Τύπος σήμερον ἀναγράφει τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἁγίου Συνάδων.

Εὐπεθέσιαιος

Ἄγγελος⁸

Στις 11 Αὐγούστου ὁ Χριστοφόρος ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἀλβανία παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ποὺ τοῦ ἀπαγόρευσε ρητὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη. Στις 14 Αὐγούστου ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀσχολήθη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χριστοφόρου, ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι ὁ Χριστοφόρος ψευδῶς ἔλεγε ὅτι εἰς τὴν Ἀλβανία θὰ ἐργαστεῖ γιὰ τὸ συμφέρον, τὸ γόητρο καὶ τὶς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας, τὸν κήρυξε ὑπόδικον καὶ ἀποφάσισε νὰ σταλεῖ τηλεγράφημα εἰς τὸν Ἱερόθεο, ποὺ ἔμελλε εἶναι εἰς τὴν Κορυτσά, ὡς πατριαρχικὸς ἑξαρχος, νὰ ἀποφύγῃ κάθε ἐπικοινωνία μαζί του. Στὴ συνεδρία αὕτη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀποφασίστηκε ἀκόμη νὰ ἀναβληθῇ κάθε ἀπόφασιν γιὰ ἐπιβολὴ ἀνάλογης ποινῆς εἰς τὸν Χριστοφόρο. Στις 15 Αὐγούστου ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Μητροπολίτης Κασαρείας Νικόλαος ἔστειλε ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἱερόθεο, εἰς ἣν ὅσα περιεχόταν καὶ τὸ πρὸ πάντων τηλεγράφημα.

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1923 ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Δυρράχιο Πανουργιάς ἔστειλε εἰς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἔγγραφο, με ἀριθμ. πρωτ. 730, μετὰ τὸ ὅποιο ἔκανε γνωστὸ τὸ περιεχόμενον δημοσιεύματος τῆς Κορυτσαίας

άλβανικῆς ἐφημερίδας "Shqipetari i Amerikes" σχετικοῦ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀναχώρησης γιὰ τὴν Ἀλβανία τοῦ Χριστοφόρου. Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στίς 15 Σεπτεμβρίου καὶ ὁ Πανουργιάς τὸ ἔστειλε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση, τὴν ὁποία παραθέτουμε:

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ αὐτοκέφαλος ἡμῶν Ἐκκλησία
(ἀντιαπόκρισις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως)

Ἀναχώρησις εἰς Ἀλβανίαν τοῦ Ἐπισκόπου Κίσσης (sic) — Ἡ ἐν Φαναρίῳ κλίκα ἐθορουθήθη — Σχόλια τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου.

Ἡ εἶδησις τῆς εἰς Ἀλβανίαν ἀναχωρήσεως τοῦ Ἐπισκόπου Κίσσης ἐθοροῦθησεν τὴν κλίκαν τοῦ Φαναρίου, ἣτις ματαιῶς προσεπάθησεν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Ἀλβανίαν ἀναχώρησιν τοῦ ἁλβανοῦ Ἐπισκόπου, τὸν ὁποῖον ἠπειλήσαν ὅτι ἐν περιπτώσει ἀναχωρήσεώς του θὰ τὸν κάμουν ἀργόν. Ὁμως ὁ Πανιερώτατος δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπειλὰς ταύτας καὶ ἔκαμε τὸ καθῆκον του ὡς ἁλβανός, ἐγκαταλείψας τὸ Φανάριον δι' Ἀλβανίαν.

Ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχολιάζει τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἡ «Πρωτῖα» εἰς ἓν φύλλον τῆς τῆς παρελθούσης ἐβδομάδος ἔγραψε: «Ὅταν ἀπεφασίσθη νὰ ἀνακληθῇ ἀπὸ τὴν Κορυτσᾶν ὁ πατριαρχικὸς ἔξαρχος Ἱερόθεος, ἐγράψαμεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν μὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην νὰ μὴ περιπλακῶσι τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴ γεννηθῶσι νέα ζητήματα, εἰς στιγμὴν μάλιστα πού διεξήγοντο διαπραγματεύσεις πρὸς εἰρηνποίησιν τῆς δημιουργηθείσης κατὰσιάσεως. Εἴχομεν ἐκφράσει καὶ τότε τοὺς φόβους μας ὅτι τὴν ἀπόφασιν ταύτην θὰ ἔσπευδον νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν οἱ Ἀλβανισαί. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπελπισθέντες βλέποντες ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις εἰς οὐδὲν κατέληγον ἀποτέλεσμα, ἀφῆκαν τοὺς τύπους καὶ κατέφυγον πρὸς τὸν ἐνταῦθα διαμένοντα ἁλβανὸν τὴν καταγωγὴν Ἐπίσκοπον Συνάδων Κίσσης, τὸν ὁποῖον ἔπεισαν νὰ μεταβῇ εἰς Ἀλβανίαν. Τὸ τοιοῦτον ἐτάραξε τὴν Σύνοδον, ἣτις προσεπάθησεν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Ἐπίσκοπον νὰ ἀναχωρήσῃ, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργὰ διότι οὗτος εἶχεν ἤδη τὸ διαβατήριόν του εἰς τὴν ἱζέπην. Τώρα τί θὰ κάμῃ ἡ Ἐκκλησία; Δὲν τῆς μένει παρὰ μία μόνη σάνις σωτηρίας: νὰ στείλῃ δηλονότι ὡς ἔξαρχον εἰς Ἀλβανίαν τὸν Ἅγιον Φλωρίνης, ὅστις τυγχάνει διωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον».

Μανθάνομεν ὅτι ὁ Ἰάκωβος τοῦ Δυρραχίου καὶ ὁ Ἰωακείμ τοῦ Βερατίου εἰσὶ συνεννοημένοι, ὁ μὲν Ἰωακείμ ὑπόσχεται νὰ ματαιώσῃ τὸ συνέδριον τοῦ Βερατίου ὁ δὲ Ἰάκωβος εἰς ἀνταμοιβὴν ὑπόσχεται εἰς τὸν Ἰωακείμ ὅτι θὰ τὸν κάμῃ Μητροπολίτη Μυτιλήνης. Λυπούμεθα γράφοντες αὐτὰ τὰ πράγματα διὰ τὸν Ἰωακείμ, ὅστις τυγχάνει ὁμοεθνῆς μας, ἀλλ' ἔχομεν καθῆκον νὰ ἀποκαλύψωμεν τὸν Ἐφιάλιτην.

Διὰ τὸν Ἰάκωβον δὲν ἔχομεν τι νὰ εἴπωμεν, διότι οὗτος εἶναι Ἑλ-

λην καὶ κάμνει τὸ καθῆκον του, ἄλλως τε εἶναι γνωσιῆ καὶ ἡ ἐν γένει πολιτικὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ἐθνικά μας ζητήματα, τὰ ὅποια καιεπολέμησεν ἀφήσας λυπηρὰς ἀναμνήσεις ἐν Ἀλβανίᾳ⁹.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω γίνεται εὐκόλα κατανοητὸ ποιά συμφέροντα κλήθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ στὴν Ἀλβανία ὁ Χριστοφόρος. Γι' αὐτὸ εἶναι περιέργο αὐτὸ ποὺ γράφτηκε, ὅτι δηλ. ὁ Χριστοφόρος πῆγε στὴν Ἀλβανία «χάριν τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν χειμαζόμενον Λαὸν τῆς Β. Ἠπείρου» ποὺ παρέμενε χωρὶς Ἐπισκόπους μιὰ σχεδὸν δεκαετία¹⁰. Δὲν ξέρω πῶς μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν τέτοιες ἀπόψεις γιὰ τὸν Χριστοφόρο τῆ στιγμῆ ποὺ εἶναι βέβαιον ὅτι πῆγε στὴν Ἀλβανία ὄχι γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ βορειοηπειρωτικὸ ἑλληνισμὸ ἀλλὰ νὰ συνεργήσῃ μὲ τὴν παρουσία του καὶ τὴν ἰδιότητά του στὴν ἀλβανοποίηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ μεταγενέστερες ταλαιπωρίες του στὴν Ἀλβανία, ὅταν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1944 ἄλλαξε ἡ πολιτικὴ κατάσταση στὴ χώρα τῶν ἀετῶν, καὶ ἡ βίαιη ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνον τῆς Ἀλβανίας, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, δὲν μποροῦν μὲ κανένα τρόπο νὰ διαγράψουν ὅλες τὶς ἔκνομες καὶ ἀντυκανονικὰς δραστηριότητές του καὶ ἀκόμη περισσότερο νὰ τὸν παρουσιάσουν στὰ μάτια τῶν Ἠπειρωτῶν ὡς ὑπερασπιστὴ τῶν δικαίων τῶν Βορειοηπειρωτῶν.

Ἡ μετάβασή τοῦ Χριστοφόρου στὴν Ἀλβανία συγκλόνισε κυριολεκτικὰ τὸ Φανάρι ἀφοῦ εὐκόλα μποροῦσε κανεὶς νὰ συνειδητοποιήσῃ τί μποροῦσε νὰ συμβεῖ στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀλβανίας μὲ τὴν παρουσία ἐνὸς ἀκόμη Ὁρθοδόξου Ἱεράρχη. Ἦταν ἄλλωστε γνωστὸ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὅτι τὸν Χριστοφόρο τὸν περίμεναν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες τῆς Κορυτσᾶς καὶ οἱ πολιτικοὶ ἰθύνοντες τῆς Ἀλβανίας. Οἱ δημιουργοὶ ὅλης τῆς κίνησης γιὰ ἀνεξαρτοποίηση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο θεωροῦσαν δεδομένη τὴν συνεργασία τοῦ Χριστοφόρου μὲ τὸν Ἱερόθεο ἀφοῦ καὶ ὁ Ἱερόθεος συνέβαλε στὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοφόρου στὴν Κορυτσά. Οἱ πληροφορίες ἔλεγαν ὅτι οἱ δύο Ἀρχιερεῖς θὰ χειροτονοῦσαν σὲ Ἀρχιερέα τὸ θεολόγο Παντελῆ Κοτόκο, πτυχιούχο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ Κορυτσαῖο, καὶ θὰ κατάρτιζαν οἱ τρεῖς τὴν Ἱερά Σύνοδον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ Χριστοφόρος στίς 16 Αὐγούστου 1923 ἔφτασε στὴν Κορυτσά, ὅπου τοῦ ἐπιφυλάχθηκε ἐνθουσιώδης ἐπίσημη ὑπόδοχή. Στὴν Κορυτσά ἐγκαταστάθηκε στὸ κτίριον τῆς Μητρόπολης, σὲ δωμάτιον δίπλα στὸν Ἱερόθεο καὶ ἀμέσως ἐπιδόθηκε στὸ ἔργον του, ἄρχισε δηλ. νὰ ἱεουργεῖ καὶ νὰ ὁμιλεῖ.

Ὁ Ἱερόθεος, τὴν ἴδια ἡμέρα ποὺ ὁ Χριστοφόρος ἦρθε στὴν Κορυτσά, γύρισε ἀπὸ περιοδείαν καὶ βρῆκε τὸν Χριστοφόρο στὴν Μητρόπολιν. Βρῆκε ἀκόμη καὶ ἓνα τηλεγράφημα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μὲ τὸ ὅποιο ἀπαγόρευε στὸν Χριστοφόρο κάθε ἱεροπραξία. Ἡ ἀπαγόρευσις αὐτὴ ὁμῶς δὲν

εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα ἀφοῦ ὁ Χριστοφόρος δὲν ἔδωσε σημασία στίς ἐντολές αὐτές τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐντολές πού γνωστοποίησε σ' αὐτὸν ὁ Ἱερόθεος. Ἦταν ἐπόμενο ὅτι θὰ ἀγνοοῦσε ὁ Χριστοφόρος κάθε πατριαρχική ἀπαγόρευση τῆ στιγμῆ πού περιφρόνησε τὴν ἐντολή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ μὴ μεταβεῖ στὴν Ἀλβανία. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν πρωτοσυναντήθηκε μὲ τὸν Ἱερόθεο τοῦ δήλωσε στὴν ἀρχὴ ὅτι ἦρθε μὲ ἄδεια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ ὅταν ὁ Ἱερόθεος τοῦ ζήτησε τὰ συστατικά γράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ δεβαιωνόταν ἡ κανονικὴ παρουσία στὴν Κορυτσά, ἀποκάλυψε ὅτι δὲν εἶχε τὴν σχετικὴ συγκατάθεση τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἡ παρουσία τοῦ Χριστοφόρου στὴν Κορυτσά ἔβαλε σὲ σκέψεις τὸν Ἱερόθεο. Δίπλα του βρισκόταν τώρα ἕνας δεύτερος Ἱεράρχης πού διατηροῦσε καὶ αὐτὸς τὶς ἴδιες ἐλπίδες καὶ θὰ ἔτρεφε ἀσφαλῶς τὶς ἴδιες φιλοδοξίες νὰ γίνεи ἀρχηγὸς τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Βέβαια ὁ Χριστοφόρος ἦταν ὑπόδικος στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο γιατί βρισκόταν παράνομα στὴν Ἀλβανία, μὰ μήπως καὶ ὁ Ἱερόθεος ἰδὲν ἦταν παραβάτης; Ὁ Ἱερόθεος στάλθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς πατριαρχικὸς ἔξαρχος καὶ ἀρκετὲς φορές, ἀπὸ τὴ στιγμῆ ὅμως πού ἔφτασε στὴν Ἀλβανία στίς 27 Νοεμβρίου 1922 (ν.ῆ.) παρέδωκε τὴν ἐξαρχικὴ του ἰδιότητα καὶ συμμάχησε μὲ τοὺς Ἀλβανιστὲς Ὀρθόδοξους καὶ τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση. Καὶ αὐτὸς συνεπῶς βρισκόταν στὸ ἴδιο σημεῖο μὲ τὸν Χριστοφόρο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοφόρου τὸν φόβιζε γιατί ὑπολόγιζε ὅτι μπορούσε ὄχι ὁ ἴδιος ἀλλὰ ὁ Χριστοφόρος νὰ καταλάβει τὴν πλούσια ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς. Ἴσως αὐτὸ τὸ γεγονός δίνει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιατί ὁ Χριστοφόρος δὲν πῆγε στὸ Βεράτι, τὴν πατρίδα του, καὶ προτίμησε τὴν Κορυτσά. Ὁ Ἱερόθεος καὶ ὁ Παντελῆς Κοτόκος, πού γνώριζαν τὸν Χριστοφόρο ἄριστα, τὸν χαρακτηρίζουν ὡς ἄνθρωπο πού στεροῦνταν ὁποιαδήποτε ἠθικὴ ἀρχή, ἀργυρώνητο, φοφοδεὴ καὶ ἀχαλίνωτο, πού δὲν σεβόταν οὔτε τὶς ὑποσχέσεις καὶ τὰ λόγια του σὲ ἐπίσημες στιγμὲς ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ὑπογραφή του πού ἔβαζε σὲ ἐπίσημα ἔγγραφα. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ τοῦ καταλογίζουν ἔλλειψη αὐτενέργειας καὶ τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἦταν σὲ ἀξιοθρήνητο βαθμὸ κακόπιστος. Ἄν προσθέσουμε σ' αὐτὰ καὶ τὴν παρομιώδη φιλαργυρία του, τότε μπορούμε νὰ ἔχομε τὴν ὁλοκληρωμένη εἰκόνα γιὰ τὸν Χριστοφόρο.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ Κορυτσά ἦταν τὸ κέντρο ὄλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δραστηριοτήτων, ἡ πόλη αὐτὴ ἦταν ἕδρα τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου, ἐδῶ ἔμεναν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐπιφανέστεροι Ἀλβανιστὲς καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς προέρχονταν οἱ πιὸ ἰσχυροὶ πολιτικοὶ παράγοντες τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Χριστοφόρος δὲν ἦταν λιγότερο φιλόδοξος ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο καὶ τὴ φιλοδοξία αὐτὴ τὴν ἔθρεφαν τώρα οἱ Ἀλβανιστὲς τῆς Κορυτσᾶς μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ τὸν κάνουν Μητροπολίτη Κορυτσᾶς καὶ Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλβανίας. Τὴν ἴδια φιλοδοξία ὅμως εἶχε καὶ ὁ Ἱερόθεος.

Οἱ Ἀλβανιστὲς ἐπέτυχαν μὲ τὴν τακτικὴ τους νὰ ἰσορροπήσουν τὰ πράγματα, νὰ μποροῦν νὰ ἐπιβάλλουν τὶς ἀπόψεις τους στοὺς δυὸ Ἀρχιερεῖς καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν ὅπως ἤθελαν. Τοὺς δέσμευαν, τοὺς ἀνάγκασαν νὰ συνεργαστοῦν καὶ ἔτσι ἐξανέμισαν κάθε ὑποψία ὅτι ἦταν δυνατὸ νὰ συνεργαστοῦν οἱ δυὸ ἄρμονικὰ μὲ σκοπὸ νὰ ἀνατρέψουν τὶς ἀποφάσεις τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου. Ἡ ἄφιξη τοῦ Χριστοφόρου ὑποχρέωσε τὸν Ἱερόθεο νὰ ἀποκηρύξει δημοσίως τὸν τίτλο τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου καὶ νὰ παραδοθεῖ στοὺς Ἀλβανιστὲς.

Στις 16 Αὐγούστου 1923 (6 Αὐγούστου, ἑορτὴ τῆς Μεταμόρφωσης μὲ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο) ὁ Χριστοφόρος λειτούργησε, μὲ τὴν συγκατάθεση τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Κορυτσᾶς. Ὁ Ἱερόθεος τὸν παρατήρησε πῶς τόλμησε νὰ πράξει τοῦτο παραβαίνοντας συνοδική πατριαρχικὴ ἐντολή, ἢ ἀπάντηση ὅμως τοῦ Χριστοφόρου ἦταν ὅτι κανένας νόμος δὲν τοῦ ἀπαγορεύει νὰ ἱεουργήσῃ στὴν πατρίδα του σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀφοῦ εἶναι κανονικὸς Ἐπίσκοπος. Ὑστερα ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ὁ Ἱερόθεος σῶπασε γιατί κατάλαβε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ κάμῃ τίποτε καὶ δὲν εἶχε καμιὰ ἐξουσία νὰ ἐπαναφέρει τὸν Χριστοφόρο στὴν τάξιν. Ἴσως θεωροῦσε ὅτι θὰ ἦταν μάταιο ἂν ὄχι ἐπικίνδυνον γι' αὐτὸν καὶ τὴ θέση του νὰ τὰ βάζει μὲ τὸν Χριστοφόρο πού εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὶς πολιτικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές τῆς Κορυτσᾶς.

Μιὰ ἡμέρα πιὸ μπροστά, στὶς 15 Αὐγούστου, ὁ Χριστοφόρος μὲ τηλεγράφημά του ἔκαμε γνωστὴ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὴν ἄφιξή του στὴν Ἀλβανία καὶ ζήτησε τὶς εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὅμως ἀποφάσισε, στὶς 23 Αὐγούστου, νὰ μὴ σταλεῖ ἀπάντηση στὸ τηλεγράφημα αὐτό.

Ὅπως ἦταν φυσικὸ ἢ παρουσία τοῦ Χριστοφόρου στὴν Κορυτσά προδλημάτισε πολὺ τὸν Ἱερόθεο πού τώρα δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλβανία. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε προσπαθοῦσε νὰ βρῆσκει κάθε τόσο νέες δικαιολογίες γιὰ νὰ παρατείνει τὴν παραμονή του στὴν Κορυτσά καὶ νὰ μὴ συμμορφώνεται στὶς ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού τὸν καλοῦσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως αὐτῆς στὶς 4 Αὐγούστου, πού θεώρησε ὅτι ἔληξε ἢ ἀποστολή του στὴν Ἀλβανία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ φρόντιζε καὶ αὐτὸς (ὁ Ἱερόθεος) νὰ φαίνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἀρεστὸς στοὺς Ἀλβανιστὲς γιὰ νὰ μὴ μονοπωλήσῃ τὴ συμπάθειά τους ὁ Χριστοφόρος. Αὐτὴ ἢ διάθεση τοῦ Ἱεροθέου εὐνοοῦσε τοὺς Ἀλβανιστὲς γιατί ἔδλεπαν τοὺς δυὸ Ἀρχιερεῖς νὰ συμπορεύονται φανερὰ ἄρμονικὰ καὶ νὰ ἐμφανίζονται δημόσια σὲ κοινὲς ἐκδηλώσεις. Τὸ πιὸ εὐχάριστο γιὰ τοὺς Ἀλβανιστὲς ἦταν φυσικὰ αὐτὸ πού ἔγινε τὴν Κυριακὴ 11 Σεπτεμβρίου 1923. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ γιορτάστηκε στὴν Ἀλβανία ἡ πρώτη ἐπέ-

τειος τῆς ἀνακήρυξης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας ὡς Αὐτοκέφαλης στὸ Κληρικολαϊκὸ Συνέδριον τοῦ Βερατίου. Στὴν Κορυτσά, ὅπως ἦταν φυσικό, οἱ ἐκδηλώσεις ἦταν πανηγυρικές καὶ σ' αὐτὲς ἐμφανίστηκαν οἱ δύο Ἀρχιερεῖς. Στὴ δοξολογία ποὺ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ τὴ λειτουργία τὸν πανηγυρικὸ ἐκφώνησε ὁ Χριστοφόρος ἐνῶ μίλησε καὶ ὁ Ἱερόθεος, διαβάστηκε σχετικὴ ἐγκύκλιος καὶ ἀναπέμφθηκαν δεήσεις γιὰ τὴν εὐημερία τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ἐνῶ οἱ δύο αὐτοὶ Ἀρχιερεῖς πλειοδοτοῦσαν σὲ πράξεις ἀρεστῆς στοὺς Ἀλβανιστῆς, ὁ Παντελῆς Κοτόκος σὲ ἐκθεσὴ του ποὺ ὑπέβαλε στὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1923 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, μιλοῦσε γιὰ λυμένο σχεδὸν ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ ὅσα ὑποστήριζε, ὑπῆρχαν δύο Ἀρχιερεῖς στὴν Ἀλβανία ποὺ μπορούσαν νὰ εὗρουν καὶ δύο τρεῖς ἄλλους. Δὲν δίστασε ὅμως νὰ κατηγορήσει, στὴν ἐκθεσὴ του, τὸν Χριστοφόρο ὅτι «ὑπέδειξεν ἤδη διὰ τῆς μέχρι τοῦδε διαγωγῆς του τὰς ἑαυτοῦ προθέσεις». Μὲ αὐτὰ ὁ Κοτόκος ἤθελε νὰ πείσει τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση νὰ προσανατολιστεῖ στὴν παραδοχὴ τῆς ἰδέας νὰ ἀναγνωριστεῖ τὸ Αὐτοκέφαλο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας καὶ νὰ παραμείνει ὁ Ἱερόθεος στὴν Ἀλβανία ἀντὶ νὰ ἀναχωρήσει γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἀπαιτοῦσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἄν ἔφευγε ὁ Ἱερόθεος καὶ ἔμενε μόνος του ὁ Χριστοφόρος, φαινόταν ὅτι δὲν ὑπῆρχε μέλλον γιὰ τὸν Κοτόκο ποὺ ἦταν στενὸς συνεργάτης τοῦ Ἱεροθέου καὶ δὲν τὰ πήγαινε καλὰ μὲ τὸν Χριστοφόρο.

Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐποχὴ σώζεται καὶ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοφόρου, ποὺ ἀπευθύνεται σὲ κάποιον κληρικὸ στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἔστειλε ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὴν Κωνσταντινούπολη Ἄγγιλος στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν στίς 29 Ὀκτωβρίου 1923:

Ἀγαπητέ μοι,

Αἱ πολλαὶ ἀσχολίαι τὰς ὁποίας εἶχον ἅμα τῇ ἐλεύσει μου ἐδῶ δὲν μοὶ ἐπέτρεψαν νὰ κάμω ἐν καθήκον καὶ νὰ γράψω εἰς τοὺς φίλους μου, τοῦθ' ὅπερ μόλις καιροθώνω τώρα. Περιττὸν νὰ εἶπω ὅτι μοῦ ἔκαμαν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν κατὰ τὴν ἀφίξίν μου. Εἰς τοὺς Ἁγίους Σαράντια μὲ ἐπερίμεναν οἱ Ὑποδιοικηταὶ Δελβίνου καὶ Πρεμετῆς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ αὐτοκίνητον ἔτοιμον. Τὰ αὐτὰ ἐπανελήφθησαν ἐν Κορυτσᾷ ὅπου ἐλειτούργησα καὶ ὠμίλησα ἐπανειλημμένως.

Παρὰ ταῦτα ἐὰν μὲ ἐρωτᾶτε ἂν εἶμαι εὐχαριστημένος ξεύρειτε τὴν ἀπάντησιν ποὺ θὰ σᾶς δώσω. Ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ ἦτο μία ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦσα νὰ ξεφύγω. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἐκεῖνο ποὺ μὲ σινοχωρεῖ περισσότερο εἶναι ὅτι βλέπω τὰ πνεύματα εἰς ἄκρον ἀδιάλλακτα διὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα. Οἱ ἰθύνοντες κύκλοι καὶ οἱ ἔχοντες ἐπιρροὴν

τινα εἶναι κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου μὴ ἐννοοῦντες νὰ κάμουν τὴν παραμικρὰν ὑποχώρησιν διότι νομίζουν ὅτι θίγεται ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μᾶς φέρει εἰς δύσκολον θέσιν καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Μητροπολίτου Βελεγράδων. Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀντιθέτων φρονημάτων ἀλλὰ οὔτιοι δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των καὶ δὲν διαθέτουν καὶ καμμίαν ἐπιρροήν. Ὅπωςδήποτε φρονῶ ὅτι κάποια συνεννόησις ἠμπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ διὰ παραχωρήσεων ἀμφοιέρωθεν.

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὔτε νὰ ἀκούσουν θέλουν ἐδῶ εἶναι ὁ Ἰωακείμ Μαριτιανός, ἐκνευρίζονται δὲ ὅταν βλέπουν νὰ γίνηται λόγος περὶ αὐτοῦ ὡς Μητροπολίτου Βελεγράδων διότι γενικῶς θεωρεῖται ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ θέσις θὰ ἦτο μᾶλλον εἰς τὸ Βαλουκλῆ. Ἄν ἡ ἐκκλησία θελήσῃ νὰ ἐπιμείνῃ δι' αὐτὸν τότε ἡ ρῆξις θὰ εἶναι βεβαία. Οἱ ἐν Ἀλβανίᾳ ὀρθόδοξοι φρονοῦν ὅτι ἐὰν ἡ Μ. Ἐκκλησία ἔχῃ πρόσωπα τινα τὰ ὁποῖα θέλει νὰ ξεφορτωθῆ, διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ εἰς ἄλλα μέρη, ἡ Ἀλβανία δὲν εἶναι κατάλληλος τόπος δι' αὐτοὺς διότι ἡ μόλις ἀναγεννωμένη Ἐκκλησία ἔχει ἀνάγκη ἀνθρώπων μὲ σῶας τὰς φρένας.

Ἐχει κάμει τόσα ὄργια εἰς τὴν ἐπαρχίαν του πὺν δὲν ληομονοῦνται ποιέ. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ σᾶς τὰ γράφω διὰ νὰ τὰ διαβιβάσητε εἰς τὸν Ἁγ. Δυρραχίου ἀπὸ μέρους μου μὲ τὴν παράκλησιν νὰ διαβιθασθοῦν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ παρακαλῶ νὰ ἴδῃτε τὸν Ἁγιον Δυρραχίου καὶ νὰ τοῦ διαβιθάσητε τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμοὺς καὶ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας καὶ ἀπὸ μέρους μου διὰ τὰ καλὰ λόγια πὺν εἶπεν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἐκεῖνος ξεύρει.

Τὰ περὶ τοῦ Βελεγράδων θὰ τὰ γράφω λίαν προσεχῶς ἐν ἐκιάσει διὰ νὰ διαβιθασθοῦν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1923

Ὁ Συνάδων Χριστοφόρος¹¹

Στὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1923 συγκλήθηκε τὸ Ἀνώτατο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις του ἦταν νὰ γίνῃ Μητροπολίτης Βελεγράδων ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστοφόρος. Βέβαια ἡ τοποθέτησις αὐτῆ ἐξόργισε τὸν Μητροπολίτη Βελεγράδων Ἰωακείμ ἀλλὰ ποιὸς ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς λάβαινε τὰ λόγια του στὰ σοβαρά;

Μιὰ ἄλλη ἀπόφαισις τοῦ Συμβουλίου ἦταν νὰ χειροτονηθῆ ὁ Φᾶν Νόλι ὡς Μητροπολίτης Δυρραχίου. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ὁ Χριστοφόρος τάχθηκε φανερὰ ὑπέρμαχος τῆς χειροτονίας αὐτῆς καὶ διακήρυξε ὅτι ἔπρεπε νὰ παραβλεφθοῦν τὰ ὑπάρχοντα κωλύματα καὶ νὰ ληφθοῦν ὑπόψη οἱ πολλὰ καὶ

ἀδιαμφισβήτητες ὑπηρεσίες πού πρόσφερε ὁ Φάν Νόλι στό ἀλβανικό ἔθνος καί τήν ἐθνική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Στίς 4 Νοεμβρίου 1923 (π.ή.) οἱ δύο Ἐπίσκοποι Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος καί Συνάδων Χριστοφόρος τοποθέτησαν πραξικοπηματικά τοὺς ἑαυτοῦς τῶν στίς μητροπολιτικές ἑδρες Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων ἀντίστοιχα, τήν ἐπομένη ἡμέρα συνήλθαν ὡς Μητροπολίτες στή Μητρόπολη Κορυτσᾶς καί συγκρότησαν οἱ δύο τους τή Σύνοδο τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, στίς 17 Νοεμβρίου ἐξέλεξαν τόν Ἀρχιμανδρίτη Φάν (Θεοφάνη) Νόλι ὡς Μητροπολίτη Δυρραχίου, στίς 19 Νοεμβρίου ἀναγνώρισαν οἱ δύο ὡς Σύνοδος ὅλες τίς ἀποφάσεις τοῦ Κληρικολαϊκοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου καί γιά μιᾶ ἀκόμη φορά στίς 20 Νοεμβρίου ἀποφάσισαν νά ἀνυψώσουν τοὺς ἑαυτοῦς τους σέ Μητροπολίτες καί νά ἐκλέξουν τόν Φάν Νόλι ὡς Μητροπολίτη Δυρραχίου. Τήν ἴδια ἡμέρα ἀλλάξαν καί τή θέση τῶν Μητροπόλεων στό Συνταγματίο ὥστε ἡ Μητρόπολη Βελεγράδων νά τεθεῖ ἀμέσως μετὰ τή Μητρόπολη Κορυτσᾶς καί πρὶν ἀπὸ τή Μητρόπολη Δυρραχίου, γιά νά ἐξυπηρετηθεῖ ἔτσι ὁ Χριστοφόρος Κίσσης, ἐνῶ ἡ Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως τοποθετήθηκε τέταρτη στή σειρά. Τήν «παμφηφεί» ἐκλογή τοῦ Φάν Νόλι τήν ἀνακοίνωσαν στὸν ἴδιο στίς 20 Νοεμβρίου, στίς 21 τὸν χειροτόνησαν στό μητροπολιτικό ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κορυτσᾶς καί στίς 22 καταχώρησαν στὰ Πρακτικά τῆς ψευδο - Ἀλβανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὴν πράξη τῆς χειροτονίας.

Στίς 14 Δεκεμβρίου (π.ή.) συγκλήθηκε ἡ πρώτη συνεδρίαση τῆς τριπρόσωπης Συνόδου καί στίς 16 οἱ δύο «Μητροπολίτες» Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων ἀπέστειλαν τηλεγράφημα πρὸς τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο, μὲ τὸ ὁποῖο γνωστοποιοῦσαν τὴν ἀνακήρυξή τους σέ Μητροπολίτες, τὴν τοποθέτησή τους στίς Μητροπόλεις Κορυτσᾶς καί Βελεγράδων καί τὴν ἐκλογή, χειροτονία καί ἀνάθεση στό Φάν Νόλι τῆς Μητροπόλης Δυρραχίου.

Λίγο ἀργότερα ὁ Χριστοφόρος μὲ γράμμα του πρὸς τὸν Ἱερόθεο ἐπέδιωσε μιᾶ συνάντηση καί ζήτησε νά ἔχει ἀντίγραφα τῶν πρακτικῶν πού σύνταξαν οἱ δύο τους ὅταν ἀποφάσισαν νά τακτοποιήσουν τοὺς ἑαυτοῦς τους στίς δύο Μητροπόλεις καί νά συγκροτήσουν τὴ Σύνοδο τῆς Ἀλβανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας:

Ἔλαβον ἰὸ ἀπὸ 30ῆν παρελθόντιος Δεκεμβρίου ὑμῆτερον παιριαρχικὸν γράμμα μετὰ τῶν ἐπισυννημμένων παιριαρχικῶν γραμμάτων καί τοῦ διαγράμματιος τῆς μελλούσης νά συνέλθῃ ἐν Ἱεροσολύμοις Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Περὶ τῶν ζητημάτων τούτων ὡς καί περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐπεθύμουν ὅπως συναντηθῶμεν πού καί ἀνταλλάξωμεν σκέψεις τινάς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔλευσίς μου εἰς Κορυτσᾶν κατὰ τὴν ὥραν

ταύτην τοῦ ἔτους εἶνε πολὺ δύσκολος, θὰ ἤθελα νὰ μάθω ἐὰν πρόκειται προσεχῶς νὰ μεταβῆτε εἰς Πρεμετὴν, ὅπου θὰ εἶναι δυνατὴ ἴσως ἡ συνάντησις.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ παρακαλῶ, ὅπως μοὶ ἀποσιεῖτε τὰ (ἀντίγραφα) πρακτικὰ τὰ ὁποῖα συνειτάξαμεν πέρουσι πρὸς καιαρισμὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Συνόδου, διότι ταῦτα μοὶ ἀναγκαιοῦσι. Ἐνθυμεῖσθε καλῶς ὅτι ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ καιαρισμοῦ τούτου τῆς Ἀλβανικῆς Συνόδου ἐγένετο ἡ ἐκλογή ἀμφοιέρων ἡμῶν καθ' ὅσον ἡ Këshilla* εἶχε διαλυθῆ πρὸ πολλοῦ. Περὶ τούτου ἔγραφα καὶ πρὸ ἡμερῶν εἰς τὴν Ὑμ. φίλην Πανιερότητα, ἀλλὰ δὲν ἔλαβον εἰσέτι ἀπάντησιν ὡς καὶ ἀντίγραφα τῶν εἰρημένων πρακτικῶν, ἅτινα μοῦ εἶναι χρήσιμα.

Ἐπὶ τούτοις ἀσπαζόμενος αὐτὴν ἀδελφικῶς διατελῶ μετ' ἀγάπης.

Ἐν Αὐλῶνι τῇ 10 Ἰανουαρίου 1924

† Ὁ Βελεγράδων Χριστοφόρος¹²

Ὅταν ἡ Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔλαβε γνώση τῶν τηλεγραφημάτων τῶν δυὸ «Μητροπολιτῶν», βρέθηκε σὲ ἀμηχανία γιὰ τὴ στάσι πού ἔπρεπε νὰ τηρήσει ἀπέναντι στοὺς τρεῖς πραξικοπηματίες Ἀρχιερεῖς. Μόνον ὁ Μητροπολίτης Δυρραχίου Ἰάκωβος, μετ' ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο, στίς 30 Ἰανουαρίου 1924, ζήτησε νὰ τιμωρηθοῦν καὶ οἱ τρεῖς Ἀρχιερεῖς παραδειγματικά. Ἡ πρότασι ὅμως αὐτὴ δὲν εἰσακούστηκε καὶ γιὰ ἓνα ἀκόμη λόγον, ὅτι δηλ. τώρα εἶχε ἀρχίσει ἡ συζήτησι γιὰ τὴν ἀναγνώρισι τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ὀρθοδόξου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἡ ἀναγνώρισι αὐτὴ θὰ συνεπαγόταν καὶ τὴν ἀναγνώρισι σὲ Μητροπολίτες τῶν τριῶν Ἀλβανῶν Ἱεραρχῶν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καὶ ὁ Συνάδων Χριστοφόρος πού θὰ ἀναλάμβανε ἐπίσημα καὶ κανονικὰ τὴ Μητρόπολη Βελεγράδων. Τὸ πρόβλημα πού ἐρχόταν στὴν ἐπιφάνεια ἦταν ποιὸς θὰ γινόταν Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι καὶ μερίδα τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀλβανίας προτιμοῦσε τὸν Ἱερόθεο, ὁ Φάν Νόλι ὅμως εἶχε καὶ αὐτὸς φιλοδοξίες καὶ φαινόταν νὰ τὸν ὑποστηρίζουν οἱ δυὸ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς Ἱερόθεος καὶ Χριστοφόρος. Τελικὰ ἐπυκράτησε ἡ ἀποψὴ νὰ προτιμηθεῖ ὁ Ἱερόθεος καὶ θὰ καταβαλόταν προσπάθεια νὰ πεισθεῖ ὁ Χριστοφόρος νὰ δεχθεῖ τὸν Ἱερόθεο καὶ νὰ ἀποκλειστεῖ ἔτσι ὁ Φάν Νόλι.

Οἱ συζητήσεις ὅμως αὐτὲς σταμάτησαν ὅταν στίς ἀρχές τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1924 ἀνατράπηκε ὁ Ἀχμέτ Ζώγου καὶ σχηματίστηκε νέα, ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησι μετ' ἐπὶ τὸν Ἀρχιερέα Θεοφάνη Νόλι. Οἱ συζητήσεις ξανάρχισαν μετ' τὸ νέο ἔτος 1925 ἀφοῦ καὶ πάλι τὴ διακυβέρνησι τῆς Ἀλβανίας εἶχε στὰ χέρια του ὁ Ἀχμέτ Ζώγου.

Μιά μακροσκελῆς ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοφόρου, ποὺ γράφτηκε στὴν Κορυτσά, στὶς 23 Νοεμβρίου 1924 καὶ ἀπευθύνθηκε σὲ κάποιον Χρηστάκη στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔχει πολλαπλὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ δημοσίευσή της δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ περιττή:

Ἐν Κορυτιᾷ τῇ 23ῃ Νοεμβρίου 1924

Ἀγαπητέ μου Χρησιάκη,

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν σὰς ἀπέστειλα ἐπιστολὴν διὰ τῆς ὁποίας παρεῖχον εἰς ὑμᾶς τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι εἰς τὸ ἐφεξῆς θὰ ἔχετε καὶ ἄλλας διεξοδικωτέρας. Τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην τηρῶν σπεύδω νὰ διαβιβάσω ὑμῖν, ὅ,τι ἀξιοπαραιτήριο ἐκ τῶν ἐν τῇ παιρίδι μας συμβαινόντων, θὰ ἠδύνατο νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν περιέργειαν καὶ τὴν φιλοπαιρίαν σας. Ἴσως εὐθέως ἀνταποκρίνομαι εἰς τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς πόθους σας, ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται καὶ εἰς τοὺς καιροὺς οἱ ὁποῖοι δὲν γεννῶσιν ὁμοιοτρόπως ἐπεισόδια καὶ γεγονότια. Παρὰ ταῦτα δὲν θὰ ἐπισύρω ἐν τούτοις μομφὴν τινὰ ἐκ μέρους ὑμῶν ἀφ' οὗ, πιστεύετε με, δὲν εἶμαι ἄξιος ταύτης.

Κατὰ τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν ἐκ τυχαίας ὄλης περιστάσεως, ἠδυνήθην νὰ ὁμιλήσω ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ ἐπιχειρονητοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας Παπᾶ Βασιλείου. Οὕτω μοι ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἀντιληφθῶ καλῶς τὰ φρονήματα καὶ τὰς σκέψεις αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὁμοφρόνων του, τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ πιστὸς διερμηνεύς, καὶ τοῦτο μετὰ τόσας ἐπαναστάσεις καὶ κλονισμοὺς οὓς διῆλθεν ἐντὸς τειραετίας ἢ δύομοιρος παιρίς μας. Γνωρίζετε καλῶς ὅτι ὁ ἱερεὺς οὗτος θεωρεῖται καὶ εἶναι εἰς ἐκ τῶν πρωτεργατῶν οἱ ὁποῖοι ἔπαιξαν σπουδαῖα πρόσωπα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν κίνησιν τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη. Καιροσκοπός, ὀξύνοος, ἐπὶ πολὺν χρόνον κατώρθωσε νὰ ἀποκρύψῃ τὰς προτιμήσεις του μεταξὺ τῶν δύο ἀντιμαχομένων κομμάτων, ἀλλ' ἡ ἄστοχος συμπεριφορὰ τοῦ κραιοῦντος κόμματος πρὸς αὐτόν, ἀπὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὴν ἀρχὴν, συντέλεσε ὥστε νὰ ρίψῃ αὐτόν ἀνεπιφυλάκτως πρὸς τὴν ἐτέραν μερίδα, ἡ ὁποία προφανῶς ἐν τῇ περιφερείᾳ μας εἶναι πολὺ ἰσχυρά. Ὁ κληρικὸς λοιπὸν οὗτος, ὁ εὐφραδὴς καὶ ὀξύνοος καὶ ἰδεολόγος ἐκ τῶν τὰ μάλιστα εἰλικρινῶν, ἀπὸ τινος ὡς ἀντελήφθη καταιτρέχεται ὑπὸ ἀπαισιοδοξίας καὶ ἀπελπισίας φοβεράς. Λυπεῖται διότι ἡ Ἀλβανία δὲν ἐννοεῖ ἀκόμη νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὴν τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, εἰς τὸ τέρας τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἔθνους καὶ ἡ εὐημερία του. Καὶ τὴν λύπην του καθιστᾷ δηκτικωτέραν ἢ παρατηρουμένη μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διχόνοια, τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων, ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Ὀρθοδόξων μεταξὺ τῶν ἀφ' ἐτέρου. Ἐν Ἀμερικῇ καὶ πρῶτον καὶ ἐπὶ τρία ἔτη ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅτε ἐνεφανίσθη ἐν αὐτῇ ὡς σημαιοφόρος τῆς ἀνεξαο-

τησίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀφελῶς εἶχε πιστεύσει ὅτι ἡ συνεργασία μετὰ τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου, δὲν ἐνεῖχεν ὑστεροβουλίας καὶ δὲν ἐνέπνεεν ἀνησυχίας οὔτε διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κράτους, οὔτε διὰ τὴν ὑπόστασιν μιᾶς ἐκάστης τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ἀλβανικῆς Ἐπικρατείας. Κοινοὶ ἀμεσώτεροι κίνδυνοι καὶ κοιναὶ προσπάθειαι πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν, εἶχον ἐμβάλει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ θρησκεία οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ ὡς πρόσκομμα κωλυτικὸν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἡ εὐμηγορία τῶν πραγμάτων ὑπάρχει ὅλως ἄλλοία τῆς ὅ,τι ἡμεῖς μετὰ τόσου πείσματος καὶ λογικότητος ἄλλως τε ὑπεστηρίζομεν, ἀπεδείχθη ἀληθὲς καὶ πραγματικόν. Ἐπρεπε ὅμως ν' ἀκουσθῆ καὶ ἐκ τοῦ σιόματος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον πάθει ψύχωσιν ἐν τῇ ὑπερεκτιμῆσει τῆς ἀθωότητος καὶ τῆς ἀφελείας τῶν μουσουλμάνων συμπαιρωτῶν μας. Ὑπῆρξα εὐτυχῆς προχθὲς ὅτε κατώρθωσα διὰ καταλλήλου συζητήσεως νὰ ἀποσπάσω παρ' αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν ὅ,τι οἱ μουσουλμᾶνοι θαίνουν ἐπὶ προγράμματος καὶ ὅτι ἐπωφελοῦμενοι τῆς διχονοίας ἡμῶν, ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἐξόντωσιν ἡμῶν καὶ τὴν ὀλοσχερῆ αὐτῶν ἐπικράτησιν ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς χώρας. Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπέδωκε τὴν ἀθώωσιν τῶν ἐνεχομένων εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Βασιλείου Τρομαρᾶ καὶ τὴν καταδίκην μόνον τοῦ εἰς τὴν Ἀχρίδα καταφυγόντιος ἀλλ' ἀσυλλήπτου δολοφόνου. Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀποδίδει καὶ τὰς ἐκάστοτε προσπάθειας αὐτῶν ὅπως εὐρύνωσι ἔτι μᾶλλον τὸ χάσμα τὸ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων τὸ ἕνεκα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος διανοιχθέν. Προέβη μάλιστα καὶ εἰς μίαν σοβαρὰν ἀποκάλυψιν εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ δοθῆ ἡ δέουσα προσοχή. Ὅτι οἱ Καθολικοὶ τῆς Σκόδρας, οἱ κεκηρυγμένοι αὐτοὶ μισοθωμανοί, μετὰ μεγίστης ἀνακουφίσεως θὰ προσέβλεπον μίαν συνεννόησιν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Νοτίου Ἀλβανίας, ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ἡ διεκδίκησις τῆς ἐξουσίας, ἀντὶ πάσης θυσίας καὶ μίαν συνεργασίαν στενὴν κατὰ τὰς ἐπιχειρήσας ἐκλογάς. Καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι μία τοιαύτη σύμπραξις δὲν θὰ εἶχεν ὁμολογουμένως δυσμενῆ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἄποψιν μιᾶς Χριστιανικῆς Ἀλβανίας ἐν τοῖς Βαλκανίοις, τὸ λυπηρὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι ἐν τῇ περιφερείᾳ μας δὲν ἔχομεν ὀργάνωσιν δυναμένην ἐπιτυχῶς νὰ ἐπιβληθῆ. Καὶ τὸ σφάλμα τοῦτο ὀφείλεται ὀλόκληρον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ἄκρων Ἀλβανῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι φρικωδῶς μᾶς κατεπολέμησαν ὡς φιλελληνικὴν ὁμάδα. Διὰ τοῦτο ὅτε ὁ εἰρημένος ἱερεὺς κατηγόρει δορυμύτατα τὴν ὁμάδα μας ὅτι ἐγκληματικῶς ἀπέχει ἀπὸ πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας, τῷ ὑπενθύμισα τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐθνικὸφρονος ὁμάδος, ἥτις, ὅτε ἐπρόκειτο πρὸ τριετίας νὰ θέσωσιν ὑποψηφιότητα δημάρχου οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν ἀρχηγῶν μας, ἄνδρες κατὰ πάντα ἄρεστοὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν πλειονοψηφίαν, ἀνήρτησε ἀπαίσια μικροσκοπικὰ κιθῶρια εἰς τὴν ἐξώποριαν τῶν οἰκιῶν των, ἐνδεικτικὰ τῆς ἀναμενούσης αὐτοὺς τύχης. Ἡ ὑπόμνησις παρειήρησε ὅτι ὑπῆρξεν εἰς αὐτὸν

θλιβερά, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ τόλμη λησμονοῦσι πολλάκις καὶ πρέπει νὰ λησμονῶσι τὰ ὅρια τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐαρεσκείας. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σιόματος ἐπληροφορήθη ὅτι πραγματικῶς ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις δὲν εἶναι ὁμογενῆς καὶ ὅτι μεγάλη διαφωνία ἐκδηλοῦται ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς. Ἡ ἐξουσία κυρίως εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν δύο σιραιωτικῶν, τοῦ ᾽Υπουργοῦ τῶν Σιραιωτικῶν καὶ τοῦ ᾽Υπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν, ἔχθισια πρὸς ἀλλήλους διακειμένων. Ὁ Φάν Νόλης, καὶ ὄνομα κυβερνᾶ τὴν χώραν, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἔχομεν καθαρὰν σιραιοκρατίαν, προσπαθοῦσαν διὰ τῶν πρὸ ἐβδομάδος προκηρυχθεισῶν ἐκλογῶν νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἐν τῇ ἀρχῇ παραμονὴν τῆς. Αἱ ἐκλογαὶ θὰ γίνωσι κατὰ Φεβρουάριον, θὰ εἶναι δὲ πάλιν δευτεροβάθμιοι διότι ἐν τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς διεξαγωγῆς τῶν δύνανται οἱ ἑκάστοτε κρατοῦντες διὰ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς βίας αὐτῶν νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ περὶ τῆς ἐκλογικῆς κινήσεως καὶ περὶ τῶν ὀριστικῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκλογῶν θὰ γράψω πρὸς ὑμᾶς ἐν καιρῷ.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅμως ταύτῃ δὲν πρέπει νὰ παραλείψω νὰ σημειώσω τὴν δραστηρίαν ἐνέργειαν τοῦ ἐνταῦθα διαβιοῦντος Ἰταλοῦ πράκτορος Βούα, διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λιρέτας ἐν τῇ ἀγορᾷ μας, ὅπως σᾶς ἔγραφον προχθὲς παρεμπιπτόντως, αἱ προβλέψεις μου δὲν ἦσαν ἀτυχεῖς. Πράγματι κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως ἀντικατασταθῇ ἡ κορῶνα (ὁ ἄργυρος δηλ.) διὰ τοῦ Ἰταλικοῦ χαρτονομίσματος. Εὐτυχῶς ὅτι, ἐγένετο ἀντιληπτὸν τὸ ὑστερόβουλον πραξικόπημα καὶ ἐν οὐσκέψει γενομένη ἐν τῷ Δημοαρχεῖῳ καὶ ἐν ἧ ἔλαβον μέρος πολλοὶ μορφωμένοι ἔμποροι ἀπεκρούσθη ὁμοθυμηδὸν ἡ καταφανὴς αὕτη ὑποδούλωσις εἰς τὴν Ἰταλικὴν βουλιμίαν. Προϋτάθησαν πολλοὶ τρόποι καὶ μέθοδοι πρὸς θεραπείαν τῆς οικονομικῆς πληγῆς τῆς ἀγορᾶς μας, ἡ ὁποία ἐπῆλθε τελευταῖα ἔνεκα τοῦ λαθρεμπορίου ὅπερ διεξάγεται δι' Ἰταλικῶν ὀργάνων, τῶν κορωνῶν, ἐνεκρίθη δὲ καὶ ἀναμένεται καὶ ἡ ἔγκρισις τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἐξουσιοδοτηθῇ τὸ Δημοαρχεῖον νὰ ἐκδώσῃ χαρτονομίσμα τοῦ 1, 2, φράγκων μὲ βάσιν τὸν χρυσὸν καὶ διὰ ποσὸν ὅπερ θὰ ἐγκριθῇ προηγουμένως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ εὐτύχημα ὅμως εἶναι ὅτι, οὔτε αἱ ἐνέργειαι ἐπισήμων τινῶν, οὔτε αἱ ἐνέργειαι τοῦ Βούα ἐσιέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Διησθάνθησαν ὅλοι ὅτι τὰ παρόντα πλήγματα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς οικονομικῆς ἀναστατώσεως εἶναι μηδὲν παραβαλλόμενα πρὸς τοὺς κινδύνους οὓς δύνανται νὰ ἐγκυμονήσῃ μέλλον οικονομικόν. Ἐὰν ἡ λιρέτα ἀντικαθίστα τὸν χρυσὸν καὶ τὴν κορώναν, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐζημιουῖτο καιρίως, διότι οἱ ἔμποροι θὰ ἐσιρέφοντο πρὸς τὴν Ἰταλίαν τότε, κεκλεισμένης τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν ἐμπορικῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ διατηρῇ ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν Κορυσιᾶς — Φλωρίνης, διὰ νὰ μὴ πραγματοποιηθῇ ὅ,τι τόσον διακαῶς ποθοῦσιν οἱ Σέρβοι. Ἐπληροφορήθη πρό τινος θεικῶς ὅτι ὁ Νομάρχης Μοναστηρίου, διεβεβαίωσεν πολλοὺς Ἀλβανοὺς ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ παράσχῃ πλείστας ἐνκολλίας εἰς τοὺς

Κορυθαίους ἐμπόρους, ἐὰν συγκαταίθηναι νὰ μεταφέρωσι τὰ ἐμπορεύματά των μέσω Μονασιηρίου καὶ διὰ τῆς Σερβικῆς Ζώνης Θεσσαλονίκης. Καὶ δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἰδιοτελείας τῶν ἐμπόρων μας, νὰ στραφῶσι πρὸς τὴν ὁδὸν ταύτην, ἥτις ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις εἶναι καλλιτέρα τῆς ὁδοῦ Φλωρίνης — Κορυθαῖς, ἔνεκα τῶν πολλῶν προσκομμάτων τὰ ὁποῖα παρεμβάλλει ὁ χειμὼν διὰ τὴν διέλευσιν τοῦ Πισσοδερίου. Αἱ ἐφημερίδες μάλιστα ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν τὴν δυσφορίαν των, διότι ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ ὡς συνήθως τὸ ταχυδρομεῖον καὶ τὴν δυσφορίαν ταύτην συνεμερίσθησαν πλεῖστοι τῶν ἐμπόρων. Ἐὰν ἠκουόμην καὶ δὲν ἐφοβούμην τὴν παρεξήγησιν ἐντεῦθεν, θὰ συνίστων εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὴν φρονίδα ὅπως προσπαθήσωσι νὰ ἄρῳσι τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἠνάγκαζον τοὺς ἡμετέρους νὰ τὰμωσι νέας ἐμπορικὰς ὁδοὺς. Δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίσουν ὅτι τὰ ἐμπορικὰ ὠφέλη εἶναι τὰ ἐγκαινιάζοντα καὶ ἐνισχύοντα τὰς σχέσεις δύο ἢ καὶ πλειόνων κρατῶν. Τὸ ἡμῖσι τῆς Ἀλβανίας διὰ νὰ μὴ εἴπω ὀλόκληρος ζῆ διὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐξ αὐτῆς. Κατὰ τὰ λεγόμενα μόνο τὸ τελωνεῖον Βεγλίσιης εἰσπράττει μηνιαίως ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα 30.000 φράγκα χρυσᾶ. Πρέπει νὰ δοθῇ μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν ἐμπορικὴν αὐτὴν ὁδόν. Καὶ ἐμὴν γνώμην, μετὰ τὸ κλείσιμον τῶν Σχολείων, μετὰ τὴν Ἀλβανοποίησιν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ὁ μόνος τρόπος ὅστις ὑπολείπεται εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἐνεκα τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας εἰσπράττει καὶ ὁ τύπος ὁ Ἑλληνικός¹³.

Στις 25 Ἰανουαρίου 1925 ὁ Χριστοφόρος ἔστειλε τηλεγράφημα καὶ ἐπιστολὴν στὸν Ἱερόθεο καὶ τοῦ ἔκαμε λόγον γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ συναντηθοῦν καὶ ἀναλάβουν κοινὴ προσπάθεια ὀργάνωσις διασκέψεως στὴν ὁποία θὰ συζητοῦνταν οἱ ἀποφάσεις πού ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν γιὰ τὴ λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ὁ Χριστοφόρος ἔκαμε τὸ δῆμα αὐτό, νὰ στραφῆ δηλ. πρὸς τὸν Ἱερόθεο, γιὰτὶ οἱ ἀγαθὲς σχέσεις του μετὰ τὸν ἀρχηγὸ τῶν Ὀρθοδόξων Ἀλβανιστῶν καὶ Πρόεδρο τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου Ἀτ Βασίλειο Μάρκου κλονίστηκαν. Ὁ Μάρκου δημιούργησε προβλήματα στὸν Χριστοφόρο καὶ ὁ Χριστοφόρος φοβόταν τώρα ὅτι θὰ παραγκωνιστεῖ. Μετὰ τὴν στροφὴν πρὸς τὸν Ἱερόθεο, γιὰ τὴν κοινὴ συνάντησιν, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ὀργάνωσιν διασκέψεως, πίστευε ὁ Χριστοφόρος ὅτι θὰ ἦταν στὸ προσκήνιο, θὰ μπορούσε νὰ ἀσκήσει πιέσεις στὸν Μάρκου καὶ νὰ ἀναλάβει ὑπεύθυνον ἔργον.

Πρότασιν πρὸς τὸν Ἱερόθεο γιὰ κοινὴ συνάντησιν καὶ συγκτονισμὸν τῆς δράσεως τοὺς ἔκαμε ὁ Χριστοφόρος ἀκόμη μιὰ φορὰ μετὰ γράμμα του στις 4 Μαρτίου 1925. Ὁ Χριστοφόρος εἶχε πληροφορίες ἀπὸ σοβαρὴ πηγὴ ὅτι θὰ ἐπεξεργάζονταν οἱ πολιτικοὶ παράγοντες σχέδιον λύσεως πού περιλάμβανε καὶ τὴν πλήρωσιν τῶν μητροπολιτικῶν ἐδρῶν Δυρραχίου καὶ Ἀργυροκάστρου, γιὰτὶ ἡ πρῶ-

τη ἦταν ἤδη κενή, ἀφοῦ ὁ Μητροπολίτης ᾽Ιάκωβος ἔγινε Μυτιλήνης (20.1.1925) καὶ ὁ Μητροπολίτης τῆς δεύτερης Βασίλειος ὀρισκόταν στὴν Ἑλλάδα, στὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Μητρόπολης Δρυϊνουπόλεως ποὺ δὲν περιλαμβάνονταν μέσα στὰ ὄρια τῆς ᾽Αλβανίας. Ὁ Χριστοφόρος πίστευε ὅτι θὰ ἦταν δυνατὸ, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Ἱερόθεο, νὰ προλάβουν αὐτοὺς ποὺ προετοίμαζαν λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Τὸ κείμενο τοῦ γράμματος αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς:

᾽Εν Βερατίῳ τῇ 4 Μαρτίου 1925

᾽Αγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ ᾽Αγίε Κορυσσῶς,

᾽Εξ Αὐλῶνος μοὶ ἐσιάλῃ σήμερον ἐν ἀντίγραφον τηλεγραφήματος ὑμῶν πρὸς τὸν Παπᾶ Χριστοφόρον, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μετιάσιν μου εἰς Κέρκυραν. Τῶντι, λόγῳ μιᾶς χρονίας παθήσεως τοῦ σιομάχου, εἶχον μεταβῆ εἰς Κέρκυραν πρὸς νοσηλείαν καὶ παρέμεινα αὐτόθι ἐπὶ δεκαήμερον περίπου. Εὐτυχῶς εἶμαι καλλίτερα.

᾽Επὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θεωρῶ εὐκαιρον ὅπως ὑπομνήσω εἰς τὴν ᾽Υμ. φίλην Σεβασμιότητα ἐν τηλεγράφημα καὶ μίαν ἐπιστολήν μου, χρονολογούμενην ἀπὸ τοῦ ᾽Ιανουαρίου μηνός, περὶ τῆς ἀνάγκης μιᾶς κοινῆς προσωπικῆς συναντήσεως πρὸς διάσκεψιν ἐπὶ τῶν ᾽Εκκλ. ζητημάτων. Πληροφοροῦμαι ἐκ θεικῆς πηγῆς ὅτι ὑπὸ τῶν ἐν Τυράννοις γίνονται ἐνέργειαι καὶ διεξάγεται ἀλληλογραφία πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐδρῶν Δυρραχίου καὶ ᾽Αργυροκάστρου. Βεβαίως αὐτὰ θὰ τὰ γνωρίζετε κάλλιον ἐμοῦ ἐφ' ὅσον εὐρίσκεσθε αὐτόθι. Συνελπῶς πρὶν νὰ μᾶς προλάβουν τὰ γεγονότα, νομίζω ὅτι ἐπιβάλλεται ὅπως συνεννοηθῶμεν καὶ ἐνεργήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ, ταυτοχρόνως δὲ συνιάξωμεν ἐν Σιαποῦτιον καὶ τὸ ὑποβάλλωμεν πρὸς ἐπικύρωσιν εἰς τὸ συγκληθησόμενον κοινοβούλιον, διὰ νὰ τακτοποιηθῶμεν τέλος πάντων καὶ ἡμεῖς, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος. Ὡς τοιοῦτον ἠμποροῦμεν νὰ νιοθετήσωμεν τὸ καταστατικόν, ὅπερ συνέταξεν ἐσχάτως ἡ Ἑλληνικὴ Ἱεραρχία ἀφοῦ τὸ τροποποιήσωμεν εἰς τινὰ σημεῖα, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας μας. Τὸ καταστατικόν τοῦτο, τὸ νέον τῆς Ἑλληνικῆς ᾽Εκκλησίας, εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως κατὰλληλον καὶ ἀνταποκρίνεται, ὡς εἶπον, καὶ πρὸς τὰς ἐδῶ συνθήκας. ᾽Αναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα νέας χειροτονίας, ἂν παρασιτῇ ἀνάγκη, θὰ πείσωμεν ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸν φίλον κ. Κοιόκον καὶ ὑποθέτω ὅτι δέον ἐπὶ τέλος νὰ κύψῃ τὴν κεφαλὴν πρὸ τῆς ἀνάγκης τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ Πατρις.

᾽Αναμένων μίαν ἀπάντησιν διατελῶ μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης

† Ὁ Βελεγράδων Χριστοφόρος

Υ.Γ. Ὁ Οἰκονόμος ᾽Ατ Βασίλειος μοῦ ἔχει προκαλέσει, δυστυχῶς,

ἀρκειὰ ἐπεισόδια εἰς τὴν Ἐπαρχίαν, ἰδίως ἐσχάτως παρασχὼν ὑποσιήρι-
ξιν εἰς κάποιον λησιήν, ὀνόματι Λάζαρον Βόζιον, λυμαινόμενον τὰ Μονα-
στήρια τῆς Ἐπαρχίας μου. Τὸ αὐτύχημα εἶναι ὅτι λόγω τῆς μὴ ὑπάρξεως
ἐνὸς ὀριστικοῦ Κατασιατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ὀρίζοντος τὰ δικαιώματα
τοῦ Μητροπολίτου, αἱ Ἀρχαὶ δὲν γνωρίζουν τίνι τρόπῳ νὰ ἐνεργήσουν, τη-
ροῦσαι ἀπλῶς οὐδειέραν σιάνην καὶ μὴ ἐπεμβαίνουσαι, φυσικὰ δὲ ἡ ἀρνη-
τικὴ αὕτη σιάνη μᾶς φέρει εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐπιθυμοῦμεν ὅπως διατη-
ρήσωμεν τὴν μετὰ τοῦ Οἰκονόμου φιλίαν, ἀλλ' ἔγινε αἴτιος ἐνὸς μεγάλου
σκανδάλου εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἴ-
σως δὲν θὰ εἶνε ἱκανὸν νὰ διαταράξῃ ὀριστικῶς τὰς φιλικὰς αὐτὰς σχέσεις
τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι μὲ ἔχει πικρᾶνει ὑπερβολικὰ. Ἐλπίζω νὰ ἔχη
μετανοήσει διὰ τὴν προᾶξιν του.

† ὁ αὐτὸς¹⁴

Τὸν ἴδιον μῆνα ποὺ γράφτηκε ἡ πιὸ πάνω ἐπιστολὴ ὁ Ἱερόθεος καὶ ὁ
Παντελῆς Κοτόκος πῆγαν στὰ Τίρανα γιὰ νὰ ἰδιακριθῶσουν τὶς προθέσεις τῆς
Κυβέρνησης τῶν Τιράνων. Γιὰ τὶς ἐπαφές τους αὐτὲς δὲν ἐνημέρωσε ὁ Ἱερό-
θεος τὸν Χριστοφόρο ἂν καὶ δύο φορές συναντήθηκαν στὰ τέλη τοῦ μῆνα ἢ
στὶς ἀρχές Ἀπριλίου στὸ Δυρράχιο. Ὁ Χριστοφόρος πάντως εἶχε πληροφο-
ρηθεῖ ὅτι οἱ κυβερνητικοὶ παράγοντες τῶν Τιράνων ἦταν τῆς γνώμης ὅτι ἔ-
πρεπε νὰ σταλεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη ὀκταμελὴς ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ
ἀπὸ χριστιανοὺς γερουσιαστὲς, βουλευτὲς καὶ ἐμπόρους. Σ' αὐτὸ δὲν συμφω-
νοῦσε ὁ Χριστοφόρος γιατί πίστευε ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ἀποτελε-
σθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον καὶ τὸν Ἱερόθεο ἐνῶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἔπρεπε νὰ ὀρίσουν
οἱ δύο τους ὕστερα ἀπὸ συγεννόησιν. Αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Χριστοφόρος σὲ ἐπιστο-
λὴ του, στὶς 7 Ἀπριλίου 1925, ἀπὸ τὸ Βεράτι πρὸς τὸν Ἱερόθεο. Στὴν ἐπι-
στολὴ αὐτὴ γίνεται ἐπίσης σύντομος λόγος γιὰ τὶς συνομιλίαις ποὺ εἶχε ὁ Χρι-
στοφόρος στὰ Τίρανα:

Ἐν Βερατίῳ τῆ 7 Ἀπριλίου 1925

Ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ Ἁγίε Κορυνθῶς,

Μόλις ἐπέστρεψα εἰς Τύρανα μετὰ τὴν δευτέραν ἐν Δυρραχίῳ συνάν-
τησίν μας, ἐζήτησα νὰ πληροφορηθῶ κατὰ πόσον αἱ κυκλοφορήσασαι διαδό-
σεις περὶ ὧν μοῦ ἐκάματε λόγον, ἦσαν ἀκριθεῖς, ἐπληροφορήθην δὲ ὅτι αὐ-
ται δὲν εἶνε ἀκριθεῖς. Ὁ κύριος Πόγας, ὃν ἠρώτησα περὶ τούτου, μοὶ ἀπήν-
τησεν ὅτι δὲν ἔχει ποσῶς γνῶσιν τοῦ πράγματος. Κατὰ τὰς συνομιλίαις μου
μετὰ τινῶν ὑπουργῶν ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῆς ἀποστιαλισσομένης εἰς τὰ Πα-
τριαρχεῖα Ἐπιτροπῆς πρὸς λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας ζητήματος. Μὲ διε-
βεβαίωσαν ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις φαίνονται σή-

μερον διατεθειμένοι νὰ δώσουν μίαν λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀφ' ἐτέρου θὰ παραχωρήσῃ προθύμως τὰς ἀναγκαίας ποιώσεις διὰ τὰ ἔξοδα τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Ἀπορῶ ἐν τοῦτοις πῶς κατὰ τὴν ἐν Δυρραχίῳ διαμονήν μου δὲν μοι ἐκάμετε ποσῶς λόγον περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου. Εἶνε φυσικὸν ὅτι ἡ ἀποσιολή, ἣτις θ' ἀναχωρήσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δέον ν' ἀποτελεσθῇ πρωτίστως ἀπὸ τοὺς Μητροπολίτας· ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ἅτινα θὰ τὴν ἀπαρτίσωσι, ταῦτα δέον νὰ ὁρισθῶσι κατόπιν μιᾶς συνεννοήσεως ἀπὸ κοινοῦ. Ἀπεκδεχόμενος τὴν ὑμειτέραν γνώμην περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου, διατελῶ μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης.

† ὁ Βελεγράδων Χριστοφόρος¹⁵

Ἡ ἀποστολή, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὴν ἐπιστολή, δὲν πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος δράδυνε. Ὁ Χριστοφόρος δὲν τὰ πήγαινε καλὰ μὲ τὸν Μάρκου, φαίνεται ὅτι εἶχε προβλήματα στὴν Ἐπαρχία του καὶ ἔτσι ἤθελε δὲν ἤθελε ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ζητάει κάθε τόσο τὴ συνεργασία τοῦ Ἱεροθέου. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν συμπαθοῦσε ἰδιαίτερα τὸν Χριστοφόρο, ἦταν ὁ λαϊκὸς θεολόγος Παντελῆς Κοτόκος.

Ὁ Παντελῆς Κοτόκος σὲ ἔκθεσή του, στὶς 10 Σεπτεμβρίου 1925, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔγραφε τὰ ἑξῆς γιὰ τὸν Χριστοφόρο καὶ τίς σχέσεις του μὲ τὸν Μάρκου:

Εὐρίσκειται (ὁ Χριστοφόρος) ὑπὸ δυσμένειαν μὲν τῆς αὐτοκαλουμένης αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, δι' ἐξαπαιτήσεις καὶ ἀγνορίας, ἀξιοθρηνητίως θιγούσας τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, ὑπὸ τὸ βάρος δὲ τῆς καιακραυγῆς καὶ τῶν δύο πόλεων τῆς Ἐπαρχίας, τῆς Αὐλῶνος καὶ τοῦ Βεραίου, διὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἀπάθειάν του καὶ τὴν περὶ τὴν ἀργυρολογίαν ἀποκλειστικὴν ἰάσιν του. Ἦδη μάλιστα ὑπὸ τοῦ φόβου συνεχόμενος ἐζήτησεν συνεργασίαν σιενωτέραν καὶ ἀποτελεσματικὴν διὰ ἐπανεὶλημμένων γραμμάτων καὶ τηλεγραφημάτων. Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων καὶ ἡ κρισιμότης τῶν καιασιάσεων θὰ ἐξαναγκάσωσιν ἐν τέλει καὶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον τὸν παραδόξως οὐδεμίαν ἔχοντα ἀρχὴν καὶ πεποιθήσιν εἰς προσέγγισιν καὶ συνεργασίαν¹⁶.

Ἄν αὐτὰ ποὺ ἔγραφε ὁ Κοτόκος φαίνονται ὑπερβολικὰ δὲν ἔχει καμιά σήμασία. Σημαντικὸ εἶναι ὅτι ὁ Κοτόκος τὰ ἔγραφε ὅλα αὐτὰ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο γιατί πίστευε ὅτι ἔτσι θὰ ἔπεφτε ὁ Χριστοφόρος σὲ δυσμένεια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ δὲν θὰ εἶχε στηρίγματα στὴν Ἑλλάδα ὅπως δὲν εἶχε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸ Ἀνώτατο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀλβανίας. Αὐτὸ ἐσήμαινε ὅτι ὁ Χριστοφόρος θὰ θέτονταν στὸ περιθώριο καὶ σὲ μιὰ ἐνδεχόμενῃ λύσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Ἀλβανίας θὰ εὐνοοῦνταν ὁ Ἱερόθεος καὶ κοντὰ στὸν Ἱερόθεο ὁ ἴδιος ὁ Κοτόκος.

Ὁ Ἱερόθεος συνέχιζε νὰ στρέφεται πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις γιὰ νὰ δρισκεται στὸ προσκήνιο χωρὶς νὰ ἔχει ἐνδεχομένως ἀντιληφθεῖ ὅτι οἱ δραστηριότητές του δὲν ὀδηγοῦσαν πουθενά. Στὶς ἀρχές Μαρτίου 1926 ἀπευθύνθηκε μὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Χριστοφόρο καὶ τοῦ ἔγραφε ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα ἄρχισε πάλι νὰ συζητεῖται καὶ ὅτι ὑπῆρχε προοπτικὴ νὰ πάρει τέλος. Ὁ Χριστοφόρος δέχτηκε μάλιστα πρόταση τοῦ Ἱεροθέου γιὰ συνάντηση καὶ πρότεινε νὰ συναντηθοῦν στὴν Κορυτσά ἢ ἀλλοῦ ὕστερα ἀπὸ λίγο ἢ καὶ ἀμέσως ἐὰν ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη. Ὁ Χριστοφόρος αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν πιὸ πληροφορημένος ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο γιὰ τὶς ἐξελιξέεις στὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα ἀφοῦ οἱ φίλοι του ἀπὸ τὰ Τίρανα τὸν εἶχαν ἐνημερώσει ὅτι ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρυσάνθος θὰ ἐρχόταν στὴν Ἀλβανία ὡς ἔξαρχος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ σκοπὸ νὰ συζητήσῃ τὸ ζήτημα μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐπισήμους. Τὴν πληροφορία αὐτὴ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χρυσάνθου τὴν μεταβίβασε ὁ Χριστοφόρος στὸν Ἱερόθεο μὲ γράμμα του.

Ἐν Βερατίῳ τῇ 26 Μαρτίου 1926

Ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ Ἁγίε Κορυσιᾶς

εἰς Κορυσιᾶν

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν σας καὶ εὐχαρίστως ἐπληροφορήθην δι' αὐτῆς ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ἤρchiσε νὰ συζητηθῆται καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐλπίς νὰ λάβῃ καλὸν τέλος. Καὶ αὐτὰς μάλιστα παρὰ τινων φίλων ἐκ Τυράνων ἔμαθον, ὅτι ὅσον οὕτω ἀφικνεῖται ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντιος μὲ τὴν ἐπιτολὴν, ὅπως συζητήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἄν κρίνῃ κανεὶς ἐκ τῶν προσόντων τοῦ ἀποσιελλομένου Μητροπολίτου δύναται νὰ ἐλπίσῃ πολὺ ὅτι ἡ ὑπόθεσις θὰ λάβῃ ἐν τέρμα.

Εἶμαι καθ' ὀλοκλήριαν σύμφωνος ὅτι τὸ ὅλον δέον νὰ ἐπισφραγισθῆ, ὡς γράφεται, διὰ μιᾶς κοινῆς μεταξὺ ἡμῶν συνεννοήσεως αὐτόθι ἢ ἀλλοχοῦ τῆς Ἀλβανίας. Ἐπιθυμῶ καὶ ἐγὼ νὰ συναντηθῶμεν καὶ νὰ συντονίσωμεν τὰς ἐνεργείας μας ἐγκαίρως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σκέπτομαι ὅπως μετὰ τινα χρόνον ἔλθω αὐτοῦ, ὅπως συζητήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ, ἐὰν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐπείγει, ἴσως τηλεγραφήσαί μοι καὶ θὰ ἔλθω.

Μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης

† ὁ Βελεγράδων Χριστοφόρος¹⁷

Ὁ Χριστοφόρος, γιὰ νὰ προλάβῃ τὸν Μητροπολίτη Τραπεζοῦντος Χρυσάνθο, κάλεσε, ὕστερα ἀπὸ σύμφωνη γνώμη τῆς Δημογεροντίας Βερατίου, τοὺς Δημογέροντες Δυρραχίου καὶ Ἀργυροκάστρου νὰ συγκροτήσουν τὴν Αὐτοκέφαλη Ὀρθόδοξο Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλβανίας μὲ τὴν ἐκλογή δυνά ἀκόμη Μη-

τροπολιτῶν γιὰ τὶς Μητροπόλεις Δυρραχίου καὶ Δρυϊνουπόλεως (Ἀργυροκάστρου). Οἱ δύο αὐτὲς Δημογεροντίες, ποὺ στίς Ἐπαρχίες τους δὲν ὑπῆρχαν Μητροπολίτες, ἀπάντησαν στὴν ἐπιστολὴ - πρόταση τοῦ Χριστοφόρου ὅτι συμφωνοῦν καταρχὴ ἀλλὰ διατύπωσαν καὶ τὴ γνώμη ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ θὰ ἔκαμε ὁ Χρῦσανθος στὴν Ἀλβανία. Ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴ τῶν δύο Δημογεροντιῶν φαίνεται ὅτι ἀνάμεσα στοὺς Ὀρθοδόξους ὑπῆρχε πάντοτε ἡ διάθεσις νὰ λυθεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας μὲ τὴ συμφωνὴ γνώμη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ὅτι σὲ ἰσχυρὰ μόνον ἀνάγκη θὰ προχωροῦσαν σὲ πραξικοπηματικὴ λύση. Γι' αὐτὸ ἦταν ἐπιφυλακτικοὶ στίς ὅποιεσδήποτε εἰσηγήσεις γιὰ λύση ποὺ θὰ πρόσθετε καὶ ἄλλα προβλήματα σ' αὐτὰ ποὺ ὑπῆρχαν ἀπὸ καιρὸ καὶ πολλαπλασιάστηκαν ἀπὸ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1922, ὅταν στὸ Κληρικο-λαϊκὸ Συνέδριον τοῦ Βερατίου ἀνακηρύχθηκε πραξικοπηματικὰ τὸ Ἀυτοκέφαλον. Τὸ λυπηρὸ ἦταν ὅτι σὲ λύσεις ἔκνομες καὶ ἀντικανονικὲς προέτρεπαν μερικὲς φορές τοὺς Ἀλβανοὺς Ὀρθοδόξους καὶ Ἐπίσκοποι ποὺ ἦταν στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὅπως δὲ ἔπρεπε ὁ Χριστοφόρος δὲν ἰκανοποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τῶν δύο Δημογεροντιῶν γιὰ τὴν ὅποια λύση ἐξαρτοῦσαν οἱ Δημογέροντες ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Χρῦσανθου καὶ τὶς διαβουλεύσεις μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐπισήμους. Στὰ τέλη Ἀπριλίου 1926 ὁ Χρῦσανθος ἔφτασε στὸ Δυρράχιο καὶ στίς ἀρχὰς Μαΐου πῆγε στὰ Τίρανα, ὅπου ἔμεινε ἀρκετὲς ἡμέρες γιὰ νὰ διαπραγματευθεῖ μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς. Στίς 6 Ἰουνίου οἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν σὲ Συμφωνία ἀπὸ 8 ἄρθρα μὲ τὰ ὅποια καθοριζόταν ὁ τρόπος λύσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἄρθρους ἦταν ὅτι οἱ ὑποψήφιοι γιὰ τὴν πλήρωσιν τῶν 5 μητροπολιτικῶν ἐδρῶν ποὺ θὰ περιλάμβανε ἡ Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ εἶναι Ἀλβανοί· ὁ Χριστοφόρος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους. Στὸ ἄρθρον 3 τῆς Συμφωνίας αὐτῆς ἀναγραφόταν ρητὰ ὅτι ὁ Χριστοφόρος θὰ ἀναλάμβανε τὴ Μητρόπολιν Βερατίου, τὴν ὅποια διηύθυνε μέχρι τότε πραξικοπηματικὰ, ἐνῶ ὁ Ἱερόθεος τὴ Μητρόπολιν Κορυτσᾶς. Γιὰ τὸν Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος Χρῦσανθο οἱ 4 ἄλλοι ὑποψήφιοι γιὰ τὶς 3 ἄλλες Μητροπόλεις (Τρίκκης Πολύκαρπος, Νέας Πελαγονίας Ἰωακείμ, μοναχὸς Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης, Παντελῆς Κοτόκος) ἦταν «ὀγιέστεροι» ἀπὸ τοὺς Ἱερόθεο καὶ Χριστοφόρο, δὲν μπορούσε ὅμως νὰ γίνῃ κανένας λόγος νὰ ἀποκλειστοῦν οἱ δύο τελευταῖοι γιὰ τὸ ὅτι θὰ ξεσηκώνονταν οἱ Ἀλβανοί. Τὰ δεδομένα μάλιστα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς βοήθησαν περισσότερο τὸν Ἱερόθεο, ἀφοῦ ὅσες φορές γινόταν λόγος γιὰ τὸ ποῖός θὰ εἶναι ὁ μελλοντικὸς Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλβανίας, πάντοτε ἐρχόταν στὴν ἐπιφάνεια τὸ ὄνομα τοῦ Ἱεροθέου καὶ ποτὲ τοῦ Χριστοφόρου. Ἄλλο ἂν στὸ τέλος ἡ τύχη χαμογέλασε στὸν Χριστόφορον καὶ ὁ Ἱερόθεος ἀναγκάστηκε νὰ περάσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Στις 16 Ἰουνίου 1926 ὁ Χρῦσανθος ἐγκατέλειψε τὴν Ἀλβανία καὶ ἀπὸ τὴν Κακαβιά ἔφτασε στὸ Καλπάκι. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ συνόδευσαν τὸν Χρῦσανθο μέχρι τὰ σύνορα ἦταν καὶ ὁ Χριστοφόρος.

Ἡ Συμφωνία τῆς 6 Ἰουνίου 1926 δὲν ἐφαρμόστηκε στὴν πράξη καὶ ὁ Ἱερόθεος μὲ τὸν Παντελεῆ Κοτόκο ἄρχισαν νὰ σκέπτονται γιὰ πραξικοπηματικὴ λύση. Στὴν ἐνέργεια αὐτὴ θὰ εἶχαν τὴ συμπαράσταση τοῦ Χριστοφόρου καὶ τοῦ λαϊκοῦ θεολόγου Βασιλείου Ἰωαννίδη. Ἡ πρόθεση ὅμως αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Στὴν Κωνσταντινούπολη πάντως κανένας δὲν ἦταν πρόθυμος νὰ ἀνεχθεῖ ὁποιαδήποτε ἐνέργειά τους ποὺ θὰ τραυματίζε τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος τοὺς ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τηλεγράφημα καὶ τοὺς ἔκαμε γνωστὸ ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο εἶχε πληροφορίες γιὰ τὴν πρόθεσή τους νὰ ἐνεργήσουν πραξικοπηματικά, πράγμα ποὺ θεωροῦσε ἀπλὲς διαδόσεις. Ἐπίσης τοὺς καθιστοῦσε ὑπεύθυνους γιὰ ὁποιαδήποτε πράξη τους ποὺ θὰ πρόσβαλε τοὺς θεσμοὺς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ θὰ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὴ Συμφωνία τῆς 6 Ἰουνίου 1926.

Στις ἀρχὲς Ὀκτωβρίου 1928 ὁ Ἱερόθεος, ὁ Παντελεῆς Κοτόκος καὶ ὁ Βασίλειος Ἰωαννίδης πῆγαν στὰ Τίρανα γιὰ νὰ ὑποβάλουν τὰ συγχαρητήριά τους στὸν Ἀχμέτ Ζώγου ποὺ ἀπὸ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἔγινε βασιλιάς. Καὶ τούτῃ τὴ φορὰ ἀρνήθηκαν οἱ τέσσερες νὰ συνεργήσουν σὲ ἐσωτερικὴ λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος. Ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση ὅμως, ἀποφασισμένη νὰ λύσει τὸ ζήτημα, κάλεσε τοὺς τέσσερες νὰ συνέλθουν στὴν Κορυτσά καὶ μαζί μὲ τὸν Ἄτ Βασίλειο Μάρκου νὰ προβοῦν σὲ ὀριστικὲς ἀποφάσεις. Ὁ Χριστοφόρος ἔφτασε στὴν Κορυτσά στις 19 Ὀκτωβρίου 1928 καὶ στὴν κοινὴ σύσκεψη οἱ τέσσερες ἀποφάσισαν νὰ ἀπευθύνουν ἔκκληση πρὸς τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση νὰ μὴ προβεῖ σὲ μονομερεῖς πράξεις λύσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πῆγε στὰ Τίρανα ὁ Χριστοφόρος, ἔμεινε ἐκεῖ δυὸ ἑβδομάδες, δὲν πέτυχε νὰ μεταπείσει τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση καὶ γύρισε ἄπρακτος στὴν Κορυτσά στις 10 Νοεμβρίου 1928. Δυὸ μέρες ἀργότερα, στις 12 Νοεμβρίου, ἀνακοινώθηκε ἰστούς τέσσερες ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ὅτι ἔπρεπε νὰ δηλώσουν ἂν δέχονταν νὰ χειροτονήσουν ἀμέσως οἱ Ἱερόθεος καὶ Χριστοφόρος τοὺς δυὸ λαϊκοὺς θεολόγους Παντελεῆ Κοτόκο καὶ Βασίλειο Ἰωαννίδη σὲ Ἐπισκόπους. Καὶ πάλι ὅμως δὲν ἔγινε τίποτε καὶ ἔτσι ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ λύσει διαφορετικὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα.

Στις 20 Νοεμβρίου 1928 ὁ Χριστοφόρος διατάχθηκε ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση νὰ μεταβεῖ στὰ Τίρανα, ὅπου εἶχε ἐπαφὲς μὲ τὸν Ἄτ Βασίλειο Μάρκου καὶ τὸν Βησσαρίωνα Τζοβάννη. Φαίνεται ὅτι συζητοῦνταν ἄλλες διέξοδοι καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ἦταν νὰ προσκληθεῖ στὴν Ἀλβανία ὁ ἐπίσης Ἀλβανὸς Μητροπολίτης Νέας Πελαγονίας Ἰωακείμ Μαρτινιανὸς γιὰ νὰ βοηθήσει καὶ αὐτὸς στὴ λύση χωρὶς τὴ συγκατάθεση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

᾿Υπῆρχαν πληροφορίες ὅτι ὁ Χριστοφόρος ὑπέδειξε νὰ μεταβεῖ ὡς κυβερνητικὸς ἀπεσταλμένος στὴν Πτολεμαῖδα, ἔδρα τῆς Μητρόπολης Νέας Πελαγονίας, ὁ διευθυντὴς τῆς Κορυτσαίας Ἐφημερίδας «Ἐφημερὶς τῆς Κορυτσαῆς» Ζαυνίκας Γκουρκούζης καὶ νὰ πείσει τὸν Ἰωακεῖμ γιὰ τὴ συνεργασία αὐτῆ. Ὁ Ἰωακεῖμ δέχτηκε ἀλλὰ ἡ ἀντίδραση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης ματαίωσε τὰ σχέδιά του. Στὰ Τίρανα ὁ Χριστοφόρος ἐρχόταν σὲ ἐπαφή καὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴ πρεσβεία καὶ ἔτσι ἦταν βέβαιον ὅτι ἐνημερωνόταν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Λίγο πολὺ, φαίνεται, ὅπως πιὸ μπροστὰ ὁ Ἱερόθεος ἔτσι τώρα καὶ ὁ Χριστοφόρος ἔπαιζε διπλὸ παιχνίδι. Πάντως ὁ Ἄτ Βασίλειος Μάρκου ὑπολόγιζε ἀκόμη στὴ συνεργασία τοῦ Χριστοφόρου καὶ λιγότερο στὴ συνεργασία τοῦ Ἱεροθέου.

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, τέλη τοῦ 1928 καὶ ἀρχὲς τοῦ 1929, ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση πίστευε ὅτι τέσσερες Ἀρχιερεῖς, Νέας Πελαγονίας Ἰωακεῖμ, Βησσαρίων Τζσοβάννης, Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος καὶ Συνάδων Χριστοφόρος, μπορούσαν νὰ καταλάβουν τίς τέσσερες Ἐπαρχίες τῆς Ἀλβανίας. Ἄν δὲν ἐρχόταν ὁ Ἰωακεῖμ τότε θὰ χειροτονοῦνταν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀγαθάγγελος Τσάμτσης καὶ θὰ ἀποκλείονταν οἱ λαϊκοὶ Παντελῆς Κοτόκος καὶ Βασίλειος Ἰωαννίδης. Ἡ λύση ὅμως αὐτὴ δὲν προχώρησε. Ὁ Ἰωακεῖμ δὲν ἤρθε τελικὰ στὴν Ἀλβανία, ὁ Ἱερόθεος δὲν δέχτηκε νὰ συνεργαστεῖ, ὅπως καὶ ὁ Χριστοφόρος. Ὁ Χριστοφόρος ἀπομακρύνθηκε τότε ἀπὸ τὴν Μητρόπολη Βελεγράδων καὶ κλείστηκε τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1929 στὸ Μοναστήρι τῆς Ἀρδεουόσης ἢ Ἀρδενίτσας καὶ τοῦ ἀπαγορεύτηκε κάθε ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ὀρθοδόξους.

Οἱ Ἀλβανοὶ τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1929 μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἀντικανονικὰς ἐνέργειες ἔλυσαν ὅπως νόμισαν καλὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα. Ὁ Ἀλβανὸς Ἐπίσκοπος Βησσαρίων Τζσοβάννης καὶ ὁ Σέρβος Ἐπίσκοπος Σκόδρας Βίκτωρ Μιχαήλοβιτς χειροτόνησαν τρεῖς Ἀλβανοὺς κληρικούς σὲ Ἐπισκόπους, σχηματίστηκε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἀὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας μὲ πρόεδρον τὸν Βησσαρίωνα Τζσοβάννη καὶ οἱ ἐνέργειες αὐτὲς ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση. Ὅχι μόνον οἱ ἔκνομες αὐτὲς δραστηριότητες τῶν Ἀλβανῶν γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ἡ στάση τους ἀπέναντι στὸν Χριστοφόρο καὶ τὸν Ἱερόθεο ἔγιναν γνωστὰ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο. Ὁ Πατριάρχης Βασίλειος, στίς 2 Μαρτίου 1929, μὲ ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ἱερόθεο ἔγραφε καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἐκφράζομεν καὶ πάλιν πρὸς αὐτὴν (τὴν Θεοφιλίαν, τὸν Ἱερόθεον), καθὼς καὶ πρὸς τὸν Θεοφιλέσιαιον Ἐπίσκοπον Συνάδων κ. Χριστοφόρον, τὴν εὐαρέσκειαν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν εὐσυνείδητος κανονικὴν ἐμμονήν. Προτιροῦμεθα ὅμως μέχρι νεωτέρας ὁδηγίας παραμείνη μετὰ καρτερίας ἐν τῇ θέσει αὐτῆς, ἐπιτελοῦσα (ἢ Θεοφιλία, ὁ Ἱερόθεος), ὡς καὶ ὁ Θεοφιλέσια-

ιος Ἐπίσκοπος κ. Χριστοφόρος, τὸ καθῆκον τῆς φρονίδος καὶ τῆς ἐναθλήσεως ὑπὲρ τῶν οὕτως ἀθλίως ἐπιβουλευομένων ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας¹⁸.

Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1929 ὁ Δήμαρχος Κορυτσᾶς Βασίλειος Ἀβραάμ πῆγε στὴν Ἀθήνα ὡς ἀπεισταλμένος τῆς Ἀλβανικῆς Κυβέρνησης καὶ τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας μὲ πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθεῖ τὸ διακανονισμὸ ἀποκατάστασης σχέσεων τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ὑστερα ἀπὸ μακρὰς συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις ἐτοιμάστηκε στὶς 9 Δεκεμβρίου 1929 σχέδιο Συμφωνίας, τὴν ὁποία ὁ Ἀβραάμ θὰ εἰσηγοῦνταν στὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση. Στὴ Συμφωνία αὐτὴ προβλεπόταν ὅτι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστοφόρος θὰ καταλάμβανε μιὰ ἀπὸ τὶς Μητροπόλεις. Ἡ Συμφωνία ὅμως αὐτὴ ἰδὲν ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς καὶ ἔτσι γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ δὲν λύθηκε τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα. Ὁ Χριστοφόρος συνέχιζε νὰ παραμένει στὸ περιθώριο μέχρι τὸ 1933, ὅταν οἱ προθέσεις τῶν πολιτικῶν παραγόντων τῆς Ἀλβανίας ἀλλάξαν. Τότε ἄρχισε νὰ γίνεται συζήτηση νὰ ἀναλάβει ὁ Χριστοφόρος ὑπηρεσία στὴν Ἐκκλησία. Τὴν πληροφορία αὐτὴ ἔδωσε ὁ ἴδιος στὸν ἐκπρόσωπο τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης στὰ Τίρανα καὶ ζήτησε ὁδηγίαι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Ἡ ἀπάντηση τῶν Ἀθηνῶν ἦταν ὅτι ἡ Ἐκκλησία καὶ ἀπέναντι στὸν Χριστοφόρο θὰ τηροῦσε τὴν ἴδια στάση ποὺ ἐτήρησε καὶ ἀπέναντι στοὺς ἄλλους στασιαστὲς Ἀλβανούς κληρικούς, ἐὰν τελικὰ θὰ δεχόταν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πραξικοπηματικὴ Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία, παρότι τώρα τὸν θεωροῦσαν στὴν Ἀθήνα φίλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ εὐνοϊκὰ διακείμενο στὶς ἑλληνικὲς ἀπόψεις.

Τὴν 1 Ἰουνίου 1933 ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρύσανθος ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι ἔπρεπε νὰ προληφθεῖ ὁποιαδήποτε ἀντικανονικὴ ἐνέργεια τοῦ Χριστοφόρου, ἢ ὁποία θὰ προκαλοῦσε καὶ τὴ λήψη τῶν ἐπιβαλλομένων κανονικῶν μέτρων. Ἐπίσης εἶπε ὅτι καλῶς ἔγινε πρὸς τὸν Χριστοφόρο σύσταση, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθεῖ, ὅτι ἂν κληθεῖ νὰ ἀναλάβει ὑπηρεσία στὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ δεχόταν μὲ προθυμία νὰ ἀναλάβει μόνον τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὴν αἴσια λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος θὰ ἀναλάμβανε ὑπηρεσία.

Παρόλα αὐτὰ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1933 ὁ Χριστοφόρος διορίστηκε Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ ὀρκίστηκε ἀπὸ τὸ βασιλιά Ἀχμέτ Ζώγου στὶς 22 Νοεμβρίου 1933. Στὴν τοποθέτηση αὐτὴ δὲν ἀντέδρασε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, παρότι ἡ τοποθέτηση αὐτὴ ἔγινε χωρὶς τὴν ἔγκρισή του καὶ τὴ σύμφωνη γνώμη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ἡ τοποθέτηση αὐτὴ θὰ ἀποτελοῦσε ἀρχὴ γιὰ διεργασίες λύσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διεργασίες αὐτὲς καθυστεροῦσαν, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο εἶχε σκοπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1934 νὰ τὸν καθαιρέσει. Τελικὰ ὅμως καὶ

αὐτὸ δὲν ἔγινε μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἂν τὸν καθαιροῦσε θὰ ἐκτραχυνόταν ἡ κατάσταση.

Τὸ 1936 ἐξαιτίας τῆς ἀπροκάλυπτης δράσης τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν στὴν Ἀλβανία καὶ ἰδιαίτερα τῶν δραστηριοτήτων τῶν Οὐνιτῶν στὴν Κορυτσά, δημιουργήθηκε κίνηση γιὰ ἀντίδραση καὶ σύγκληση πανορθόδοξου Ἀλβανικοῦ συνεδρίου στὴν Κορυτσά. Στὴν κίνηση αὐτὴ τὸν πρῶτο ρόλο εἶχε ὁ Χριστοφόρος, τὸν ὁποῖο ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση προόριζε γιὰ Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἤθελε τὸ μοναχὸ Εὐλόγιο Κουρίλα Λαυριώτη.

Στις 27 Μαΐου 1936 παραιτήθηκε ὁ Βησσαρίων Τζοβάνης, ὁ πραξικοπηματίας Ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας, καὶ στὴ θέση του κλήθηκε ὁ Χριστοφόρος. Ὅταν ὁ Χριστοφόρος τέθηκε ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀνέλαβε τὴν πρωτοδουλία νὰ συγκαλέσει τὸ Σεπτέμβριο ἢ Ὀκτώβριο ἐκκλησιαστικὸ συνέδριο. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τὸν ἔκαμε συμπαθέστατο στοὺς Ὀρθόδοξους τῆς Ἀλβανίας πὺ τῶρα τὸν θεωροῦσαν βέδαιο μελλοντικὸ ἀρχηγὸ τῆς Ἐκκλησίας τους.

Ὅλα ὅσα ἔγιναν στὴν Κορυτσά καὶ στὶς ἄλλες Μητροπόλεις τὸ 1936 τὰ ἔγραψε ὁ Χριστοφόρος στὸν Παντελεῆ Κοτόκο πὺ βρισκόταν στὴν Ἀθήνα. Μάλιστα τοῦ συνέστησε νὰ δώσει τίς ἐξετάσεις του στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ παρευρεθεῖ στὶς ἐργασίες τοῦ πανορθόδοξου συνεδρίου τῆς Κορυτσᾶς, τὸ Σεπτέμβριο ἢ Ὀκτώβριο. Μ' ὅλα αὐτὰ ὁ Χριστοφόρος θὰ καταλάμβανε ὁπωσδήποτε μιὰ θέση στὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία ὅταν θὰ δινόταν λύση στὰ προβλήματα τῆς, ἐνῶ ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση θὰ ἤθελε νὰ τὸν ἴδῃ στὴ θέση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1936 ὁ Ἀγαθάγγελος Τσάμτσις, πὺ φερόταν ὡς Μητροπολίτης Βελεγράδων, καὶ ὁ Χριστοφόρος συνεργάστηκαν μὲ τὰ λαϊκὰ μέλη τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ ἐκλέξουν ὀριστικὸ πρόεδρο τῆς Συνόδου ἀλλὰ ὁ Κῶτσο Κόττα, σπουδαῖος πολιτικὸς παράγοντας, ἀπέτρεψε τὴν κίνηση αὐτὴ. Ὁ Κόττα ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὸ σχηματισμὸ Κυβέρνησης καὶ τότε θὰ ἄρχιζε νὰ προωθεῖ λύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος.

Στις ἀρχὲς Νοεμβρίου τοῦ 1936 ὁ Κῶτσο Κόττα κλήθηκε ἀπὸ τὸ βασιλιά τῆς Ἀλβανίας καὶ ἀνέλαβε τὸ σχηματισμὸ Κυβέρνησης. Ὁ Κόττα ἀνακίνησε τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα καὶ ἐπεδίωκε νὰ τὸ λύσει σύμφωνα μὲ τίς ἀπόψεις τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου, δηλ. μὲ ὅσο τὸ δυνατὸ λιγότερες ὑποχωρήσεις. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ὁ Κόττα καὶ ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης Θ. Ὁρολογᾶς τάχθηκαν κατὰ τῆς σύγκλησης ἐκκλησιαστικοῦ συνεδρίου. Μὲ αὐτοὺς συμφώνησε τῶρα καὶ ὁ Χριστοφόρος, τὸν ὁποῖο ὁ Κόττα προόριζε γιὰ Ἀρχιεπίσκοπο. Ὁ Κόττα τὴν προτίμησή του αὐτὴ ἐγνώρισε στὸν Παντελεῆ Κοτόκο, ὅταν συναντήθηκαν στὰ Τίρανα τὴν 1 Δεκεμβρίου 1936, καὶ τὴ δικαιολόγησε λέγοντας ὅτι ὁ Χρι-

στοφόρος πρόσφερε πολλά στὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐγκατέλειψε τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἦρθε στὴν Ἀλβανία.

Στὰ Τίρανα ὁ Κοτόκος συναντήθηκε τρεῖς φορές μὲ τὸν Χριστοφόρο μὰ τελικὰ δὲν συμφώνησαν γιὰ τὴ σύγκληση συνεδρίου, γιατί ὁ Χριστοφόρος ἐπιρραζόταν σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὸ συνέδριο ναυάγησε.

Ἀπέναντι στὴ στάση αὐτὴ τοῦ Χριστοφόρου ἀντέδρασαν οἱ Δημογέροντες Κορυτσᾶς, οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Κορυτσᾶς καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι ποὺ δὲν δύστασαν νὰ τὸν χαρακτηρίσουν προδότη, ρίψασπη καὶ κακόπιστο. Ὄταν δὲ ὁ Χριστοφόρος γύρισε στὴν Κορυτσά οἱ Ὀρθόδοξοι Κορυτσαῖοι τὸν ἀποδοκίμασαν. Τότε ὁ Χριστοφόρος προσπάθησε νὰ δικαιολογηθεῖ καὶ νὰ ρίξει τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν καθυστέρηση λύσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος στὸν Παντελεῆ Κοτόκο, γιατί ὁ Κοτόκος ἀρνοῦνταν, πρὶν ἀπὸ κάθε πατριαρχικὴ ἀπόφαση, νὰ δεχθεῖ νὰ χειροτονηθεῖ καὶ νὰ συμπληρωθεῖ ἔτσι ἡ Σύνοδος τῆς Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὐτὴ τοῦ Χριστοφόρου δὲν πέρασε καὶ ὁ λαὸς τῆς Κορυτσᾶς κατηγόρησε τὸν Χριστοφόρο ποὺ φάνηκε ἀσυνεπῆς καὶ ὑποχώρησε στὴν προσπάθεια γιὰ σύγκληση ἐκκλησιαστικοῦ συνεδρίου.

Στὰ τέλη τοῦ 1936 ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἀλβανίας ἐπιδείχτηκε διάθεση νὰ γίνουν διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο γιὰ νὰ λυθεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δρίστηκε ἐκπρόσωπος ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρύσανθος ἐνῶ ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ἐξουσιοδοτήθηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τριμελῆς ἐπιτροπὴ στὴν ὁποία περιλαμβάνονταν καὶ ὁ Χριστοφόρος. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, ὅπου στὶς 20 Φεβρουαρίου 1937, ὑπογράφηκε προκαταρκτικὴ Συμφωνία. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ στὴ Μητρόπολη Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλδασάν θὰ τοποθετοῦνταν ὁ Ἐπίσκοπος Συνάδων Χριστοφόρος. Ἡ Συμφωνία αὐτὴ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴ Κυβέρνηση καὶ ἀντιπροσωπεῖα ἀλβανικὴ, στὴν ὁποία μετεῖχε καὶ ὁ Χριστοφόρος, ἔφτασε στὶς 28 Μαρτίου 1937 στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴν ὀριστικὴ λύση. Σὲ κοινὴ συνεδρία, στὴν ὁποία ἀπὸ ἀλβανικὴ πλευρὰ ἔλαβαν μέρος ὁ Χριστοφόρος καὶ ὁ δικηγόρος Ἰωσήφ Κέδης, διατυπώθηκε καὶ ὑπογράφηκε ἡ ὀριστικὴ συμφωνία.

Στὶς 30 Μαρτίου ἡ Μητρόπολη Δυρραχίου ἄλλαξε ὀνομασία καὶ ἔγινε «Ἐπὶ Μητρόπολις Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλδασανίου» ἐνῶ οἱ τρεῖς ἄλλες Μητροπόλεις ἔγιναν Ἐπισκοπές. Στὶς 3 Ἀπριλίου 1937 ὁ Χριστοφόρος ἐκλέχτηκε Μητροπολίτης Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλδασανίου στὸν πατριαρχικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στὶς 12 Ἀπριλίου ὑπογράφηκε ὁ Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἀλβανικὴ ἐκκλησία ἀνακηρύχτηκε Ἀυτοκέφαλη. Τὸν Τόμο αὐτὸν ἐπέδωκε ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης στὸν Χριστοφόρο σὲ ἐπίσημη τελετὴ ποὺ ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ Μεγάλου Συνοδικοῦ τῶν Πατριαρχείων.

Ἡ ἀλβανικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἀλβανία στὶς 15 Ἀπριλίου. Ὑστερα ἀπὸ ὀλιγοήμερη παραμονή στὴν Ἀθήνα τὰ μέλη τῆς ἀντιπροσωπεῖας ἔφτασαν στὰ Τίρανα τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων 25 Ἀπριλίου.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή οἱ Ἱεράρχες τῆς Αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας δὲν μπόρεσαν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξύ τους καὶ νὰ συνεργαστοῦν ἀρμονικά. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων Κοτόκος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας ὑποβλέπονταν, οἱ δύο μαζί ὁμῶς ἦταν ἐναντίον τοῦ Χριστοφόρου Κίσης, τὸν ὁποῖο φιλοδοξοῦσαν νὰ διαδεχθοῦν στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο. Δυὸ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1939, ὁ Χριστοφόρος τὰ ἔβαλε μὲ τὸν Εὐλόγιο Κουρίλα, τὸν ὁποῖο ἡ Σύνοδος εἶχε σκοπὸ νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Κορυτσᾶς ὕστερα ἀπὸ ἀναφορὰ Κορυτσαίων Ὁρθοδόξων.

Τὸ 1939 ἡ Ἀλβανία καταλήφθηκε ἀπὸ τὴ φασιστικὴ Ἰταλία. Ἡ κατάληψη αὐτὴ εἶχε συνέπειες καὶ στὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία, γιὰ τὴν ἰταλικὰ στρατεύματα κατοχῆς ἔφτασαν στὴν Ἀλβανία Οὐνίτες Ἀλβανοὶ ποὺ ἐπιδόθηκαν σὲ τρομακτικὴ προπαγάνδα καὶ ἀπὸ τοὺς τέσσερες Ἱεράρχες οἱ δύο, οἱ Ἐπίσκοποι Κορυτσᾶς Εὐλόγιος καὶ Ἀργυροκάστρου Παντελεήμων, ἀναγκάστηκαν νὰ παραμείνουν στὴν Ἑλλάδα χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπιστροφή τους στὶς ἑδρες τους.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστοφόρος δὲν ἀντέδρασε στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ προπαγάνδα ἢ καλλίτερα τὴν ἀνέχτηκε καὶ στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου μίλησε ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ 1945, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀλβανίας καὶ τὸ πέρασμα τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, ὁ Χριστοφόρος πῆγε μαζί του καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειές του ἦταν νὰ στείλει τηλεγράφημα στοὺς Συμμάχους παίρνοντας τὸ μέρος του. Ἀργότερα, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1946, ὁ Χριστοφόρος μὲ τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Ἐμβέρ Χότζα, ποὺ δημοσιεύτηκε τὴν 1 Αὐγούστου στὴν ἑφημερίδα "Bashkimi" (ἢ Ἐνωσις), ζητοῦσε τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἀλβανίας στὴ συνδιάσκεψη τῆς εἰρήνης, στὸ ὄνομα τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀναρίθμητων μαρτύρων ποὺ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στὸν κόσμο.

Τὸ 1949 ἀπομακρύνθηκε καὶ ὁ Χριστοφόρος ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο μὲ διάφορες κατηγορίες: γιὰ τὴν ἀνεργάστηκε στὴν προσπάθεια νὰ τεθεῖ ἡ Ὁρθοδοξία τῆς Ἀλβανίας σὲ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Βατικανό, γιὰ τὴν ἀρνήθηκε νὰ ἐκδώσει ποιμαντορικὴ ἐγκύκλιο μὲ τὴν ὁποία νὰ διακήρυττε ὅτι Κομμουνισμὸς καὶ Ἐκκλησία συμβιδάζονται καὶ μποροῦν νὰ συνυπάρχουν καὶ γιὰ ἄλλες δραστηριότητες ποὺ θεωρήθηκαν ἐπικίνδυνες γιὰ τὸ λαὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία. Ἀπὸ τότε ὁ Χριστοφόρος περιορίστηκε στὸ Μοναστήρι τῆς Ἀρδενίτσας καὶ πέθανε ἀπὸ τὶς κακουχίες στὶς 16 Ἰουνίου 1958 σὲ Νοσοκομεῖο τῶν Τιράνων ἀπὸ ἐγκεφαλικὴ αἱμορραγία¹⁹.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
* Τὰ Πρακτικά τῆς Βουλῆς.
2. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
3. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
4. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
5. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
6. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
7. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
8. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
9. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
10. Αὐτὰ τὰ ἔγραψε ὁ Πρεσβύτερος Ἰωάννης Κατῆς, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων Χριστοφόρος (Κίσης), Ὁρθόδοξος Τύπος, ἔτος ΚΑ', ἀριθ. φύλλου 444, 13 Φεβρουαρίου 1981, σ. 2, ἐφημέριος σὸ χωριὸ Βασιλικὸ Ἠπείρου.
11. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
* Këshilla = Τὸ Συμβούλιο (Τὸ Ἀνώτατο Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο).
12. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
13. Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (1924) Β/35.
14. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
15. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
16. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
17. Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀρχεῖο Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἱεροθέου.
18. Ἀποστόλου Ἀθ. Γλαβίνα, Ἐγγραφα περὶ τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας (1929) (Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν — Ἰδρυμα Μελετῶν Ἰονίου καὶ Ἀδριατικοῦ Χώρου 7), Ἰωάννινα 1981, σ. 21—22.
19. Ὁρθοδοξία, τόμ. 33 (1958), σ. 510· Ἐκκλησία, τόμ. 35 (1958), σ. 480.

